

Lincselés Miskolcon

A borsodi megyeszékhely 1944 és 1956 közötti tragikus történetét tömeglélektani szempontból eddig még senki sem elemezte, pedig esettanulmánynak is beillik. Ismeretes, hogy Hyppolite Taine nyomán Gustave le Bon, a szociálpszichológia úttörője Párizs 1870 szeptemberében kezdődő négy hónapos ostroma, majd az azt követő Kommün alatt figyelte meg azokat a jelenségeket, melyeknek elemzéséből alapvető, napjainkig elgondolkodtató következtetéseket vont le a tömegek viselkedéséről. Miskolcon és közvetlen környékén, a magyar nehézipar és bányavidék központjában a párizsihoz hasonlóan borzalmas eseménysorozatra került sor a 20. század közepén, amely ezért is megérdemli, hogy alaposabban elemezzük.

Tanulmányozhatjuk rajta a politikai manipuláció és a bűnbakképzés szörnyű mechanizmusát, mely elvezetett az etnikai gyűlölet felkeltéséhez. Az ennek csúcspontján végrehajtott holokauszt Miskolc zsidóságának túlnyomó részét, 1944-es lakosságának mintegy ötödét pusztította el. A német megszállás után felállított kormányzat és a vele készségesen együttműködő helyi vezetés tudatosan bűnrészessé tette a nem zsidó népességet részben úgy, hogy a deportáltak lakásaival és vagyontárgyaival „kenyerezte le” a város lakóit, de úgy is, hogy a front átvonulása előtt önkéntes jelentkezőket keresett és talált a térségben állomásozó zsidó munkaszolgálatosok tömeges kivégzéséhez.

Ezt az „eredendő bűnt” próbálta saját céljaira felhasználni és dilettáns módon manipulálni a kommunista párt és a politikai rendőrség. Kezdetől fogva működtette a „kollektív elfojtás” mechanizmusát, ideológiai ködösítéshez, antifasiszta demagógiához folyamodott. Megakadályozta a háborús és népellenes bűncselekmények kivizsgálását, tetteseinek szakszerű felelősségre vonását. Közben intenzíven uszított a „feketézéssel és spekulációval” vádolt, a városba visszatérő zsidók, a holokauszt túlélői ellen, és a feszítő ellentmondást, mely a város mindennapi életében érződött, olyan szörnyű provokációkkal gerjesztette, mint a létrástetői „exhumálás”.

A szegény tömegek, a városban és környékén élő és az infláció miatt előbb nyomorgó, majd később már éhező bányászok és vasmunkások, akikre 1944 előtt erősen hatott a szélsőjobboldal nacionalista és antiszemita propagandája, ebben a helyzetben az elfojtáshoz folyamodtak. Ami a pszichológia nyelvén „a zavaró gondolatok vagy érzések megjelenítésének megakadályozása, az egyén számára félelmet vagy fájdalmat keltő memóriatartalmak kiutasítása a tudatból. A kínos, feszültséget okozó gondolatok, érzelmek száműzése a tudattalanba, hogy a fájdalmas tapasztalatok ne tudatosuljanak.”

Anna Freud szerint az emberi lélek „elhárító mechanizmusa” a tagadás, a diszszociáció, a projekció, a fantáziatévékenység, az izoláció és a „hasítás” formájában nyilvánul meg. Amennyiben azonban ezek a mechanizmusok felmondják a szolgálatot, működésbe lép az *acting out* vagy a kiélés, mely motiválatlanul tűnő cselekedetek, hirtelen indulatkitörések, helyzethez nem illő düh formájában nyilvánul meg. Jellemzője az indulatok feletti kontroll teljes hiánya és a regreszió. „Mivel a viselkedés kívül esik a tudati tükrözésen, a kívülálló megfigyelő számára úgy tűnik, hogy az *acting out*hoz nem társul büntudat”, teszi hozzá a pszichológiai szakirodalom.

Ezek a jelenségek mutatkoztak meg a miskolci tömegeknél az 1946. július 30-ai és augusztus elsejei, lincselésbe torkolló „népítéletek” során, melyek áldozatai a holokausztot túlélte zsidók voltak, „kapitalista” malomtulajdonosok ugyanúgy, mint egy rendőrtiszt. Miskolcon a kontrollálatlan erőszak ismételt kitörésében a kommunista politikai rendőrség dilettáns provokációja és a vérvád aktualizált rémhírei mellett jelentős szerepet játszott az éhezés is, melyről találoan írja Hermann Imre: „A huzamos koplalás nagymértékben növeli a tömeg agresszivitását... Tagjai hirtelen indulat-kirobbanásokra hajlanak, ami könnyen utat nyit az agresszivitás kegyetlen vérengzésben való kitörésének. A tömegéhezések alkalmával az agresszivitást is ezek a hirtelen, heves kirobbanások jellemzik.”¹

A lincselés, amelyre 1956. október 26-án, a tizenkét év előttivel megegyező helyszínen, kísértetiesen hasonló körülmények között került sor, és áldozata szintén egy zsidó származású rendőrtiszt volt, szintén érdemes az elemzésre. Megjegyzendő, hogy a „népítélet” formáját öltő nyilvános erőszaknak Magyarországon 1944 előtt nem volt hagyománya. Működő kormányzás, hatékony bűnüldözés és igazságszolgáltatás viszonyai között az emberek nem folyamodnak spontán erőszakhoz szociális, morális igazságuk érvényesítésére. De súlyos krízishelyzetekben, amikor sokakban él a félelem és a gyűlölet, és nem tud törvényes, intézményes formában megnyilvánulni, előfordul, hogy lincselnek. Általában súlyos normaszegések esetében „lépnek át a törvényen”, amikor úgy látják, hogy a bűnösök, vagy akiket az emberek annak tartanak, nemcsak az életet és a magántulajdont, de a közösség elfogadott értékeit is veszélyeztetik. Ismert, hogy a nyilvános erőszak elkövetőit nézők, támogatók veszik körül. Az első csoportba azok tartoznak, akiket a lincselés látványa is kielégít. A második csoport nem éri be a közönség pusztá szerepével; hangos bekiabálásokkal, gesztusokkal biztatja

a gyilkosokat. A végrehajtók, a gyilkosok jobbára fiatal férfiak, akik között sok a pszichopata. Önjelölt bosszúállók, akik feljogosítottak érzik magukat a cselekvésre. A rokonszenvezők, szurkolók jelenléte csak erősíti a gyilkosságba torkolló belső „elhivatottságukat”.

Most pedig, a tömeglélektani háttér rövid felvázolása után, engedje meg nekem a Kedves Olvasó, hogy rövid időre kilépjek az objektív krónikás és elemző szerepéből, s néhány mondatot szenteljek a most következő történethez fűződő szubjektív viszonyomnak. Nem vagyok miskolci, viszont mindig érdekelt a szociálpszichológia. A múlt század hetvenes éveiben, immár vagy negyven éve azért hallgattam ilyen tárgyú előadásokat a budapesti egyetemen, mert kulcsot reméltem találni, mellyel megérthetem a szörnyű 20. századi magyar történelmet. Ez a vágyam az 1989–90. évi rendszerváltoztatásig elevenen élt, és amikor megdőlt a pártállami trendszer, s vele az addig érvényes, szigorú tabuk, első dolgom volt nyomába eredni az addig elhallgatott 1945–46-os miskolci eseményeknek. Ekkor még éltek a résztvevők, kivétel nélkül a vasgyár volt dolgozói, akikkel sikerült interjúkat készítenem, bújtam a korabeli sajtót és a levéltárákat. Azt gondoltam, hogy a magyar közvéleményt, de legalább a miskolciakat érdekli majd a tömérdek indulat, szorongás, düh és félelem, amely a holokauszt után kétszer is kitört a legnagyobb iparváros tömegeiből, és brutális cselekményekben nyilvánult meg. Reményekkel tele, minden támogatás nélkül indultam neki a kutatásnak. De csalódnom kellett: amikor a *Valóság* című tekintélyes folyóirat két egymást követő 1994-es számában megjelent ennek a tanulmánynak az első változata *A miskolci konstruált vérvád* címmel, nem volt visszhangja. Az *utolsó vérvádak* című könyvem kiadásához, melyben ez az írás is szerepelt, egyetlen alapítvány sem adott támogatást. Bár azóta is hivatkoznak rá a történészek, a szélesebb értelmiségi közvéleményhez máig sem jutott el. A kutatásaim alapján készült, és a tragikus históriát feldolgozó dokumentumfilmet sehol nem játszották, de facto betiltották. Mindennek ellenére negyedszázad elteltével sem adtam fel a reményt, hogy felkelhetem az érdeklődést egy olyan nagy horderejű s komoly következtetések levonására alkalmas adatok sorozatát, mint a miskolci lincselés. De nem időzöm tovább szerzőként átélt viszontagságaimnál. Ahogy a latin tartja: *Sapienti sat*. Lássuk inkább a még mindig eleven múltat, és azt, ahogy szereplők átélték.

*

Miskolcnak 1944 előtt nagyszámú zsidó lakossága volt: az 1941-es népszámlálás adatai szerint a 77 362 fő lakosságú városban 10 500 zsidó vallású személy élt, az összlakosság 13,5 százaléka. A népesség közel egyötödét érintették a zsidótörvények. (1945 júniusában Miskolc lakossága a holokauszt, a háborús veszteség és a front előli menekülés hatására 43 428 főre esett vissza.) A város a 19. század végétől kezdett el gyors ütemben gyarapodni, amikor a vasúthálózat kelet-nyugati és észak-déli irányú kiépülése következtében regionális iparforgalmi centrummá, a terjeszkedő áru- és piaccgazdaság „előőrsévé” vált. 1910-ben a város

össznépeességének 20 százaléka (10 291 fő) volt izraelita (a két világháború között a számuk stagnált, miközben arányuk 1941-ig 13,5 százalékra csökkent). Zsidó volt a helyi kereskedők 62 százaléka, az iparosok 17 százaléka. A helyi zsidóság tagolt társadalmi struktúrával rendelkezett: gazdag nagypolgári réteggel, illetve stabil közép- és kispolgársággal. Miskolcon az 1930-as években három izraelita elemi iskola, polgári leány- és fiúiskola működött. A felekezeti két zsinagógát és három jesivát tartott fenn, és 1928-ban, egyedülként az országban, tanítónő-képzőt is létesített.²

Miskolc fejlődése bizonyos tekintetben a Trianon után a magyar határokon kívül került Nagyváradéhoz és Kassáéhoz hasonlítható azzal a nem lényegtelen különbséggel, hogy az említettek régi, nagy múltú városok voltak, és keresztény polgárságuk is volt. Ezzel szemben Miskolc csak 1907-ben kapott törvényhatósági jogot, és került ki jogilag Borsod vármegye hatósága alól. A zsidóság tehát a várossal együtt nőtt nagyra. A holokauszt a megindult fejlődést roppantotta meg, állította kényszerpályára.

A bajok már a harmincas években érződtek. A világgazdasági válság nyomán nemcsak a keresztény kispolgárság és a politikailag radikalizálódó munkásrétegek szegényedtek el, hanem a zsidók is. Egyre többen veszítették el egzisztenciájukat, legális vállalkozásaikból, addig űzött polgári foglalkozásukból már nem tudtak megélni. Rákényszerültek a házaló kereskedelemre és zugiparra, ezzel egyidejűleg elfordultak a gazdag, asszimilált zsidó polgárok által dominált neológától, és ortodox vallási irányzatok hívéül szegődtek. A vallásos „zsidó proletariátus” a város külterületein húzódott meg, és életformájával ellenszenvet váltott ki a lakosságból. Ezt a város jobboldali vezetése igyekezett fokozni: a helyi sajtóban például állandóan napirenden tartották azt az alaptalan rágalmat, hogy a „pajeszos” zsidókhoz illegálisan betelepülő „póliasiak” is csatlakoznak.

A zsidótörvények megjelenése után az addig is antiszemita helyi politikusok immár az országos politikával összhangban törekedtek a zsidók kiszorítására a közigazgatásból és a gazdasági életből. Az 1943. január elsején polgármesterré kinevezett Szlávay László Imrédy Béla lelkes híve volt, aki beiktatási beszédében magát a magyar faj elsőszámú védelmezőjeként jelölte meg. Miskolc a megyei városok között élen járt a diszkriminatív intézkedések gyors és példás teljesítésében, később a zsidóság elkülönítésében is. A német megszállás után a helyi hatóságok buzgón szervezték a zsidók gettóba zárását, majd deportálását. Szlávayhoz hasonló radikális jobboldali politikus volt Borsod vármegye élen Borbély-Maczky Emil, Gömbös egykori híve és munkatársa, a kormánypárt országosan ismert vezetője, akit 1944. március végén erősítették meg főispáni tisztségében, és egy hónappal később Miskolc város főispánjává is kineveztek. Borbély-Maczky közvetlen kapcsolatban állt Sztójay Döme miniszterelnökkel, Rátz Jenő miniszterelnök-helyettessel és Jaross Andor belügyminiszterrel, tudhatta, milyen sorsot szánnak a németek a magyar zsidóknak. 1946-ban 2350 zsidó élt a városban, vagyis – a vidéki településekről beköltözőket figyelmen

kívül hagyva – a holokauszt alatt a miskolci közösség mintegy 78 százalékát gyilkolták meg.

A náci-nyilas propaganda 1944 májusában, épp a gettósítás és a deportálások idején sulykolta legerősebben, hogy a zsidóság, ez a bűnös nép megérdemelte a sorsát, melyet osztályrészül kapott. Országosan ismert és helyi politikusok egyaránt azt állították, hogy a zsidók együttműködnek az ellenséggel, titkos rádióadóik és más eszközeik révén irányítják az angolszász bombázókat. Sőt, még azzal is meggyanúsították őket, hogy a front mögött, az egyelőre még békés hátszágban is fenyegetik a keresztényeket, különösen az ártatlan, mit sem sejtő gyermekeket. A vérvád „kiterjesztésében” a helyi újságok jeleskedtek. Hajdúnánáson június elején, épp a gettózás idején szólították fel a keresztény férfiakat, hogy óvakodjanak a levélben nekik küldött „mérgezett zsillett-pengéktől”. Még ennél is aljasabb volt az a hír, amely ugyanekkor jelent meg a miskolci újságokban az államrendőrség közleményének álcázva: „Figyelmeztetjük a keresztény magyar közönséget, hogy bizonyos egyének a házak kapujában mérgezett kockacukrokat helyeztek el, melyekkel veszélyeztetni akarják a keresztény gyermekek életét és egészségét.”³

A „bizonyos egyéneket”, vagyis a zsidókat közellenségévé minősítő és a deportálásukat „menet közben” igazoló bűnbakképző propaganda cinikus módon rájátszott a nyilvánvalóan elvesztett háború miatt növekvő kollektív szorongásra és az anyagi haszonlesésre, és Miskolcon sem tévesztette el a hatását. Kosovits Gyula szemtanúja volt annak, ahogy az összeverődött, kapzsi csőcseléken erőt vett a hisztéria. „1944 júniusában, amikor deportálták és kirabolták a zsidókat, és a hatóságok lefoglalták és elvitték a vagyon javát, a zsidó lakásokra rászabadították azokat, akik hajlandók voltak részt venni a fosztogatásban. Rettenetes volt. A Fő utcán, bizonyára valami szervezés következtében, több száz fős tömeg gyűlt össze. Az emberek bementek az üzletekbe meg a lakásokba, és ott tumultuózus jelenetek játszódtak le. Volt, hogy egy zsidó lakás erkélyén a fosztogatók összeverekedtek a dunnákon. Aztán szétrepedt a ciha, és ömlött a toll. Láttam, hogy egy csavargó elrohant egy doboz kesztyűvel, és épp előttem fedezte fel, hogy mind balkezes.”

Az 1944. június 12-e és 15-e között végrehajtott deportálás során 15 464 embert hurcoltak el a diósgyőri téglagyárból, vagoníroztak be a Tiszai pályaudvaron, és küldtek három szerelvénnnyel egyenesen Auschwitzba. A miskolci deportáltak közül alig jött vissza valaki. Mivel a vidéki magyar zsidóság tragédiáját szinte mindenütt hasonlóan, a központi utasításoknak megfelelően hajtották végre, a szörnyű részletekre nem érdemes kitérni. A gettózás és a deportálás Miskolcon „olajozottan” zajlott állandó antiszemita uszítás közepette. A város lakossága nem tanúsított ellenállást, de még a vonakodás is ritkaságszámba ment. A közeledő keleti front és a várost június másodikán sújtó, először több mint kétszáz halálos áldozatot követelő, majd ismétlődő légitámadások (június 2., augusztus 22., 28., szeptember 13., 22.) elvonták a miskolciak figyelmét a népirtásról. 1944 májusában, júniusában legfőljebb néhány városi vagy megyei tisztviselő ment

betegszabadságra, kivonva magát a zsidóság teljes kifosztásával járó, megterhelő munka alól. A nagy létszámú szervezett munkásság részéről sem volt tapasztalható tiltakozás. Pedig a vasgyárban, az országban ritka kivételként, antifasiszta csoport szerveződött, a MOKÁN-komité, mely az ősz folyamán több röplapot kiadott, és akcióival lehetetlenné tette a diósgyőri gépgyár gépeinek és berendezéseinek leszerelését, Németországba szállítását.

A városnak látszólag fel sem tűnt, hogy 8900 zsidót hurcoltak el, a környékbeli településekről pedig további 6000-et. De a közeledő háború gondjaival terhelt miskolciak, bár tudni sem akartak arról, mi lett a zsidók sorsa, a lelkük mélyén nem feledkeztek el róluk. A gettóba zárásuk, majd deportálásuk idején elszabadult indulatok sem múltak el nyomtalanul. Későbbi tömegreakciók és dühkitörések, amelyek például az 1946. évi történéseket jellemezték, ha áttételesen is, de tagadhatatlanul összefüggtek az 1944-ben történt gyalázzal. A helyi nyilasok közül jó néhányan tömeggyilkosságokban is részt vettek, csak hogy megszabaduljanak a „terhelő tanúktól”. A júniusi deportálás után folytatódtak a mérsárlások, „önkéntesek” közreműködésével. A front közeledtével, 1944 októberében és novemberében németek és magyarok két teljes zsidó orvosokból, gyógyszerészekből és mérnökökből álló munkaszolgálatos századot gyilkoltak meg a közeli Pusztavámon. 1944. október 24-én mintegy hatvanhatven, az SS-nek dolgozó miskolci zsidó iparost szállítottak ki Hejőcsaba határára, ahol a Gadó-tanyán előre megásatott sírba lötték őket. Ugyanekkor 121, a lakosság közreműködésével összefogdosott zsidó munkaszolgálatost végeztek ki „szökevényként” Létrástetőn. Erre a felelősségáthárító kollektív elfojtásra épült a későbbi bűnbakképzés, az, hogy a háborút követő nélkülözésekért is a zsidókat tették felelőssé.

Abban, hogy Miskolc 1944. december 3-ai felszabadulása kevés emberi és anyagi áldozattal járt, komoly érdeme volt a miskolci ellenállóknak, a MOKÁN-komité fegyvereseinek is. (Harcaikról egyik vezetőjük, Fekete Mihály, 1945 után az MKP városi titkára számolt be, *Ellenállók az Ávas alján* című memoárjában.) Miután a németek visszavonultak, és a szovjet hadsereg lényegében komolyabb harcok nélkül elfoglalta a várost, a volt ellenállókból Kecskés Ferenc vezetésével alakult meg az államrendőrség politikai osztálya, mely szoros kapcsolatot tartott fenn a Miskolcon regionális központot létesítő szovjet titkosrendőrséggel.

A szovjet titkosszolgálat, az NKDV helyi főnöke Glusak őrnagy volt, aki a görög katolikus templom mellett, a Búza téren székelt. Nyilvánvaló, bár máig tisztázatlan szerepe volt az 1945–46-os miskolci eseményekben, és valószínűleg jelentett róluk a főnökeinek. A politikai rendőrség nyomozói szoros kapcsolatban álltak Glusak őrnaggyal, de különösen Kecskés Ferenc és Páricsi Ernő. Utóbbi egész jól beszélt oroszul. Mielőtt ellenállók lettek, mindketten szélsőjobboldali szervezetekben politizáltak. Páricsi 1940 és 1943 között egyenesen Szálasi meggyőződéses hívének számított, aktív nyilas volt. Vasgyári munkatársai közül többen is emlékeztek egy fényképre, melyen fekete egyenruhában,

a „nemzetvezető” testvér társaságában volt látható. Főnöke, Kecskés Ferenc sem volt különb. Fekete Sándor szerint, aki az apja révén személyesen is ismerte, Kecskés a Marton Béla vezette Nemzeti Munkaközpont helyi szervezetének a tagja volt. Ez a szociális demagógiát antiszemitizmussal ötvöző munkásszervezet meglehetősen népszerű volt Diósgyőrben. Állítólag Barbai Ferenc, az illegális kommunista mozgalom vezetője bízta meg Kecskést azzal, hogy épüljön be, és kémlelje ki, „mire készülnek a fasiszták”. Barbait azonban 1944. december harmadikán a bevonuló oroszok egy félreértés folytán agyonlőtték, így nem tudta igazolni az embereit. Ezek után mind Kecskés, mind Páricsi csak a szovjet titkosszolgálatától remélhetett védelmet, ha nem akart a kétes múltja miatt „lebukni”.

A miskolci rendőrség politikai osztályának helyettes vezetője 1944 decemberétől 1945. május közepéig egy szintén kétes múltú ellenálló, Orosz Kálmán volt. Ő kulcsszerepet játszott Borbély-Maczkó Emil máig sem felderített „kivégzésében” 1945 márciusában. A rendőrség fogdájából elhurcolt volt főispánt ismeretlen tettesek agyonlőtték. Tetemét a Népkertben találták meg, kabáttal letakarva, rajta felirat: „Így jár minden áruló!” Ez arra utal, hogy Kecskés, Páricsi és Orosz a „bujkáló fasiszták” nyakába akarták varrni a felelősséget. Vagyis Miskolcon a tényleges hatalom birtokosai az „1944-es hagyományt” folytatták: aljas ösztönöket felszabadító bűncselekményeket követtek el, melyeket azután nem vállaltak. Magatartásuk példát mutatott a helyi csőcseléknek.

Az új hatóságok 1945. május másodikán rendezték meg a létrástetői exhumálást. Társzekereken szállították be a Bükkben, Létrástetőn meggyilkolt munkaszolgálatos zsidók oszladozó maradványait, Lillafüreden és Diósgyőrön át, Miskolc központjába. Az volt a cél, hogy a helybelieket szembesítsék a közelmúlt rémségeivel, melyekről addig nem vettek tudomást. Hasonló, nyomasztó „látványosságban” tudomásom szerint nem volt része más magyar városnak. A tetemek maradványait internáltak ásták ki, és a szállítást is ők végezték. Többségük nyilas párttag, elfogott magyar SS-önkéntes volt. De mert a politikai rendőrség az internálást egyszerű feljelentés alapján rendelte el, nem lehet kizárni a lehetőséget, hogy ártatlanok is voltak bűnösök között. A menet két oldalán, a járdán emberek álltak, részben kíváncsiságból, részben azért, mert kirendelték őket. Ahogy a *Szabad Magyarország* 1945. május 6-ai számában olvasható, az internáltak táblákat viseltek a nyakukban, ilyen feliratokkal: „Ezt csináltuk mi, nyilasok!”, „Ehhez járultunk mi hozzá, fasiszták!”, „Én vagyok az elhurcolójuk, a gyilkosuk!”, „Én vagyok az örökös és hóhér!”, „Itt hozzuk áldozatainkat!”, „Mi vagyunk a fasiszta bűnösök!”

A szörnyű színjátékot, a létrástetői exhumálást Páricsi Ernő, a MOKAN-komité tagja, a politikai rendőrség egyik vezetője találta ki, hogy bizonyítsa eltökéltségét, és feledtesse a múltját. Feltűnő helyismerete alapján – hiszen ő fedezte fel a létrástetői tömegsírokat – nem elképzelhetetlen, hogy nemcsak tanúja volt a Bükkben végrehajtott kivégzéseknek, hanem maga is részt vett bennük. Tény, hogy a rendkívül taktikusan helyezkedő Páricsi, aki az 1980-as

évek végéig (!) a magyar határőrség magas rangú tisztje volt, egészen a front átvonulásáig „kettős szerepet” játszott. Ehhez talán még a szökevény munkaszolgálatos zsidók kivégzése is hozzátartozott.

„A létrástatetői exhumálást Páricsi Ernő találta ki, mert mint katonaszökevény azon a környéken bujkált, és tanúja volt a kivégzéseknek. Az volt vele a célunk, hogy csökkentjük a zsidógyűlöletet annak a bemutatásával, hogy azok is mártírok voltak, akiket a nyilasok halomra gyilkoltak. Soha nem felejték el egy jelenetet. Jöttünk befelé a nyilas karszalagot viselő, a nyakukban táblát lógató internáltakkal és a koporsókkal a városba. A Városház téren, az úttest túloldalán állt egy fiatalember, a nevére már nem emlékszem. Felismerte az internáltak közül azt, aki a szüleivel végzett, hirtelen berohant a sorok közé, és karóval nekiment a gyilkosnak. Meglátta ezt a túloldalon egy orosz tiszt, aki nem tudott az előzményekről, megragadta a zsidó fiút a vállánál, lenyomta a földre, és tarkón lőtte. Utána mondtuk csak el az oroszoknak, hogy kit ölt meg, de már késő volt. Ő azzal védekezett, hogy azt hitte, egy nyilas akar megszökni. Rémes volt az, amit láttam”, mesélte Boruzs Lajos, a politikai osztály nyomozója.

Az incidens felborította a rendet, a menetet kísérő szovjet katonák belelőttek az internáltak körül hullámzó, izgatott tömegbe: a tévedésből megölt zsidó fiún kívül még egy súlyos sebesült maradt a kövezeten, aki később a kórházban halt meg. A politikai rendőrség által elrendelt, szörnyű exhumálás felszínre hozta az 1944 júniusában elszabadult és azóta is forrongó indulatokat, gyűlöletet ébresztett a kommunisták – és talán a zsidók – iránt. Megjegyzendő, hogy Orosz Kálmánt a botrány és a lövöldözés miatt leváltották tisztségéből. Őt okolták a történetkért, holott Páricsi találta ki, és főnöke, Kecskés Ferenc rendelte el, aki viszont a helyén maradt. A miskolci kommunista vezetés a *Szabad Magyarország* című lapban, napokkal az esemény után, nyilvánvaló hazugsággal határolódott el a „tetemrehívástól”. „Az MKP vezetősége kijelenti, hogy a készülődő felvonulásról nem tudott, azzal nem ért egyet, elítéli, és ha tudott volna, minden rendelkezésre álló eszközzel megakadályozta volna azt.” A közleményt Fülöp József, az MKP miskolci helyettes titkára írta alá. Stílusa ugyanolyan, mint azé a szövegé, amelyet Borbély-Maczkó agyonverése után hoztak nyilvánosságra a kommunisták.

A borsodi megyeszékhelyen 1945 tavaszától, ahogy az egész országban, fokozatosan romlott a közellátás. A háború pusztítását soha nem látott gazdasági válság követte, a közbiztonság katasztrofálissá vált. Többek között egy holokauszt-túlélő zsidó fiatalember is áldozatul esett részeg szovjet katonáknak, akit 1945. november 6-án azért késelték halálra, mert nem tudott nőket szerezni nekik.⁴

Elszabadult az infláció, kiéleződtek a szociális feszültségek, a bérek elértéktelenedtek. A vasgyári munkások és a környékbeli bányák munkásai, akik azelőtt jobb helyzetben voltak nemcsak a mezőgazdasági cselédekénél, de még a néhány holdas parasztoknál is, nem jutottak elegendő élelemhez a fizetésükért, rákényszerültek a parasztokkal való csereberére, a „batyuzásra”. „A munkásság

nyomorgott, nehéz helyzetbe került, ugyanakkor észrevette, hogy a maradék zsidóság újra a jólét jeleit mutatja. Ráadásul a zsidók voltak olyan elővigyázatlanok, hogy keckeckedni kezdtek, pöffeszkedtek. Kiöltözve üldögéltek a kávéházakban, bekapcsolódtak a feketekereskedelembe. Az egyszerű ember számára úgy tűnt, hogy megint itt vannak a zsidók, és az irántuk érzett szájalom gyűlöletté vált. A tömegekben lakozó antiszemitizmus meg a reakció propagandája a zsidókra irányította a figyelmet. Ekkoriban még a főnökömet, Nóg-rádi Sándort is folyton lezsidózták. Egyszer azután elvesztette a türelmét, és egy gyűlésen kifakadt: ha annyira érdekl magukat ez a téma, kigombolom a sliccem, és megmutatom a nacionálémat. Emlékszem, vezetem akkoriban, Ózd mellett, Borsodnádason egy pártiskolát, és ott kifejezetten primitív, zsidóellenes jelszavak is elhangzottak”, idézte fel a korabeli hangulatot Kosovits Gyula, aki akkoriban a Borsod megyei MKP bizottság ifjúsági titkára volt. Emlékezése hitelesnek tűnik, amennyiben a nyomorgó munkásokat irritálta, hogy a túlélő zsidók egy része seftelt, gyorsan alkalmazkodott az inflációs viszonyokhoz. Más kérdés, hogy a munkások valaha is együtt éreztek-e azokkal, akik ekkor már a „jólét jeleit” mutatták.

1946. május elején Budapesten fellángolt az antiszemitizmus legősibb formája, a vérvád is. Eljutott Miskolcra is, ahogy erről a helyi lap, a *Szabad Magyarország* beszámolt. Nyolc nappal a kunmadarasi pogrom után „dr. Ágoston Pál néppügyész elvtárs arra lett figyelmes, hogy egy asszony nagyban magyarázza a járókelőknek, hogy a zsidók összeszedik és megeszik a keresztény gyermekeket”, és „az otromba rémhírnek számos hallgatója akadt”. A „notórius rémhírterjesztőket” a kommunista sajtó a „reakció ügynökeinek” bélyegezte, és „osztályalapon” vette fel velük a harcot. Szintén a *Szabad Magyarország* június 18-ai száma szerint két nemesbüki lakost tartóztattak le „a vérvádmese terjesztése miatt”. Ugyanakkor az MKP agitációja gátlástalanul használta fel a szociális demagógiába ágyazott antiszemitizmust. A párt plakátjain, lapjaiban közölt karikatúrákon, melyek feketézőket és spekulánsokat ábrázoltak, egyértelműek voltak a zsidó vonások. A kommunisták, miközben elítélték a zsidógyűlöletet, mint a fasiszta múlt átkos örökségét, parazitasággal, az inflációs nyomoron való nyereszkedéssel vádolták a holokausztot túlélő zsidóságot. Az ideológiával palástolt képmutatás és hazudozás, a titkolózás és az alantas uszítás jelen volt az MKP helyi propagandájában is.

Közben a diósgyőri vasgyár – a későbbi Lenin Kohászati Művek – több mint tízezer dolgozójának ellátási gondjai miatt konfliktus tört ki a két munkáspárt, az MKP és az MSZDP között, és ennek is „köze volt a zsidókhöz”. 1945 őszén az addig kivételezett helyzetben levő vasgyári munkások követelték, hogy a bérük egy részét „természetben” kapják meg az infláció miatt. A szocdem szakszervezeti vezetők támogatták a követelést, majd mikor ezt visszaautasították, a „vadsztrájkot” is. Mivel ez veszélyeztette a Szovjetunióknak fizetendő jóvátételt és az újjáépítést, a kommunisták felléptek a „reakciós” szakszervezet „aknamunkája” ellen. Elsősorban Poprádi Pállal, a népszerű és tekintélyes szociáldemokratával

akartak leszámolni, akiből 1945-ben a vasgyár szociális igazgatója és az MSZDP nemzetgyűlési képviselője lett. Poprádit a politikai rendőrség már 1945 áprilisában internáltatni akarta mint „horthysta besúgót”. De a rendőrségen szolgálatot teljesítő MOKAN-tagok ekkor még megvédték őt. Ez volt az ún. „rendőr-lázadás”, melyről Kopácsi Sándor számol be emlékiratában.⁵

A vasgyári MKP vezetői a „jobboldali” szocdemeket és a feketéző zsidókat együttesen tették felelőssé az ellátás hiányosságaiért. Közrejátszott ebben, hogy a város életben maradt zsidó kereskedői a két világháború közötti hagyományt követve jórészt a szociáldemokratákat pártolták. Figyelemre méltó tény, hogy az MSZDP épp a lincselésre fajúló „forintvédő” tüntetés előestéjén, 1946. július 27-én rendezte meg országos kereskedőnapját Miskolcon. A rendezvényen országos és helyi pártvezetők egyaránt felszólaltak, és élesen bírálták a „kereskedői kijelölés” rendszerét, amit az MKP a forint bevezetése után a kötött gazdálkodás keretében kívánt bevezetni. A miskolci kommunista pártajtó azért is támadta az „alantas érdektől” vezérelt zsidó kereskedőket, hogy a hőség és infláció tombolása idején zárva tartják az üzleteiket.

A közellátási nehézségek főként az egyszerű embereket, a munkásokat sújtották. „A munkásságot feldühítette, hogy nem kaptak elég ennivalót, bár részben élelmiszerben fizettek az infláció miatt. Volt, hogy krumpliszákokkal megrakott teherautók jöttek a gyárba, de éppen azok nem kaptak krumplit, akik a legjobban rászorultak. Azok a kommunista párttagok, akik kiosztották, viszont jócskán vittek belőle” – mesélte Bogár István, aki abban az időben iparvasúti fékezőként dolgozott.

Különösen a nők voltak ingerültek az áruhiánytól. „Csak aranyért lehetett árut venni, mert a pénz egyre kevesebbet ért. Az emberek maguk kezdtek el batyuzni, de a feketézők, akik között sok volt a zsidó, ezt szervezeten csinálták. Ráadásul azt beszéltek, korrupciós kapcsolat áll fenn a feketézők és a malomtulajdonosok között. Az emberek meg voltak győződve arról, hogy a malmokhoz bevitt gabonából őrlés közben sok lisztet ellopnak, ami nem kerül vissza a rendes kereskedelembe, hanem elfeketézik. Kisebb-nagyobb visszaéléseket le is lepleztek, és ezek az ügyek táplálták a zsidók elleni hangulatot”, emlékezett Kosovits Gyula. Fekete Mihály, a városi MKP bizottság első titkára így emlékezett erre az időre: „A Búza téri piacról hazatérő, gondoktól megviselt vasgyári asszonyokból áradt a panasz. Átkozták az infláció okozóit, szidták annak vámszedőit, a feketézőket, őket okolták azért, hogy a fizetésekből már a legminimálisabb élelemre sem telt.”⁶

A rendőrség figyelni kezdte a miskolci malmokat, különösen a legnagyobbak egyikét, a Flórián-malmot, melynek zsidó tulajdonosa volt. Kovács Istvánt, aki a deportált zsidók visszakövetelt vagyonának ügyeiben nyomozott, a feletesei korán ráállították a Flórián-malom tulajdonosára, a szociáldemokrata Rejtő Sándorra és munkatársára, Jungreis Ernőre. „1946 márciusa óta folyamatosan figyeltük a két malmot. Mi, bűnügyisek egész tavasszal dolgoztunk ezen az ügyön, folyamatos szolgálatot szerveztünk. Nap mint nap jelentettük,

mikor és ki szállít lisztet a Flórián-malomból. Akkor nem tudtam, mi lett ezeknek a jelentéseknek a sorsa, azóta sem gondolkodtam el rajta. Emlékszem, hogy bennünket, bűnügyiseket nem avattak be a politikai osztály titkaiba: semmit sem tudtunk a létrástetői exhumálásról vagy arról, hogy tüntetés készül a malmosok ellen.”

Kecskés Ferenc, a rendőrség politikai osztályának vezetője természetesen tudta, hogy Rejtő Sándor látja el liszttel a *Szabad Magyarország*ot, a kommunista pártlapot előállító nyomda dolgozóit, és a Flórián-malom élelmezi az MKP városi és megyei vezetőit is. Ezek a szállítások, ahogy ezt Balányi Károlyné, a malom könyvelője elmondta nekem, „kivételes jellegűek” voltak. Vagyis Rejtőék, hogy biztonságban legyenek, „lekenyereztek” a vezető pártmunkásokat, akik elfogadták a „juttatást”.

1946 júniusában Miskolcon az addig is érezhető feszültséghez, amit csak súlyosbított a romló közellátási helyzet, újabb veszedelmes tényező társult: a „nagypolitika”. Az MKP országos vezetői sorra utaztak le a munkásvárosba, s ott rohantak ki a spekulánsok ellen. Gerő Ernő egy beszédében Miskolcon tette fel a szónoki kérdést: „miért nem kötöttek fel eddig egyetlen nagyfeketézőt sem?” Farkas Mihály, aki azért jött, hogy felmutassa az első forintos érmét, ugyanott jelentette ki: „Aki a forintot rontja, pusztuljon!” Nógrádi Sándor a *Szabad Magyarország* július 9-ei számában már „megelőlegezte” Rákosi nevezetes beszédét a Népkertben: „Aki a forintot alá akarja ásni – s máris lelketlen ügylettekkel kísérleteznek az új pénz rontására – annak lógnia kell!” A rendőrség, ennyi buzdítás hatására akcióba is lépett. Ahogy ez a *Szabad Magyarország* július 10-ei tudósításában olvasható, leleplezte Ekstein hentest, aki „feketehússal kereskedett, kilószámra rejtegette az aranyat és a bőrt”. A cikk végén figyelmeztették a többi feketézőt: „A rendőrség egyébként is el van szánva, hogy az egyre inkább elharapózó, de a gazdasági életre káros spekuláció megfékezésére a legerélyesebb intézkedésekkel fog elretentő példát statuálni.”

Ilyen előzmények után július 21-én Rákosi Mátyás, az MKP főtitkára is Miskolcra látogatott. Erőteltjesen szervezkedtek és agitáltak azért, hogy jól fogadják, mert sokan egyáltalán nem lelkesedtek érte. A hangulatjelentések szerint ilyesfajta feliratok jelentek meg a vasgyárban: „Jön Rákosi, a zsidók királya!”, „Jön Rákosi, a batyus zsidó!”, „Jön Rákosi, aki eladta az országot az oroszoknak!”⁷

Rákosit a város lakosságát meghaladó közönség várta Miskolcon. Az óriási tömeg tíz megyéből érkezett különvonatokkal. „A gyűlést Budapestről irányított, óriási szervező munkával készítettük elő. Amikor aztán elérkezett július 21-e, körülbelül 300 000 ember várta Rákosi Mátyást, aki Rajk László belügyminiszter és Szkladán Ágoston, az MKP megyei titkára társaságában érkezett meg gyűlés helyszínére, a miskolci Népkertbe. A tíz megyéből összesereglett résztvevőket saját helyi pártszervezeteik indították útnak, és ingyenes különvonatok szállították. A nagygyűlésre a kommunista párt mozgósította a környékbeli falvak, Salgótarján, Ózd és a bányavidékek egész munkásságát.” Rákosi

rendkívül harcias, mondhatni ijesztgetős beszédet mondott. „Miután az események bekövetkeztek, úgy ítéltük meg, hogy nem kellett volna ilyen keményen beszélnie. A 'Halál a feketézőkre!' jelszava nem volt szerencsés, mert számolnia kellett volna azzal, hogy a spekulációt egyelőre nem lehet letörni. De a tömeg ezt a gondolatot átvette, felfokozódott a gyűlölet, lesték, hogy ki seftel”, emlékezett Kosovits Gyula.

Részlet Rákosi népkerti beszédéből: „Hallottuk már szerte az országban, hogy bár a jó pénz még meg sem született, máris vannak, akik spekulálnak vele. A mi véleményünk az, hogy aki a forinttal spekulál, aki alá akarja aknázni demokráciánk gazdasági alapjait, fel kell húzni az akasztófára (*Úgy van, úgy van!*)”. Az MKP főtitkára négy nappal később Budapesten, a Millenárison is megígérte, hogy elégtételt szolgáltat a munkásosztály szenvedése miatt, s felszólított az új pénz, a forint védelmére: „Ha már a forint megvédéséről van szó, megmondhatom, hogy a forintnak van itt elég ellensége. Nemcsak a spekulánsokra gondolok, akik már hozzászórtak a pénzrombolás kihasználásához, mint a medve, amely leszokott a gyümölcssevésről, és ezen túl csak véres hússal akar táplálkozni. Tudjuk, az ilyen medvét a hegylakók lelövik. Nekünk az a szándékunk, hogy a gazdasági életnek ezeket a dúvadjait nem lelőjük, hanem felakasztjuk.”

Rákosi miskolci látogatása után alakultak meg országszerte az MKP helyi forintvédő bizottságai. Ezek az alkalmi testületek csak a pártbizottságok függelékeként hetekig léteztek. Miskolcon a forintvédők legfőbb feladata a július 30-ai tüntetés megszervezése volt, augusztusban már szó sem esett a bizottságról.

Úgy tűnik, hogy a helyi kommunista funkcionáriusok július 21-ét követően „elvi döntést” hoztak a forintvédő demonstráció megszervezéséről, de még nem tudták pontosan, hogy ki ellen tüntessenek. Néhány hónappal azelőtt rossz tapasztalatokat szereztek. Az MKP márciusi tüntetése a „koalíció védelmében” több helyen is elfajultak, erőszakba torkolltak. Az akkori „rögtönzött népítéleteket” nem akarták megismételni. Ezért úgy döntöttek, hogy ezúttal irányítják, a konkrétan megnevezett ellenségek ellen fordítják a proletárok indulatait. A „célszemélyek” kijelöléséhez a helyi rendőrség politikai osztálya nyújtott segítséget.

A rendőrség már hónapok óta figyelte a Flórián-malmot, a tulajdonosait feketézéssel gyanúsította. Ezért logikus volt, hogy a „forintvédő tüntetés” a malmosok ellen irányuljon. Július utolsó hetében a vasgyár sportpályáján a helyi kommunista szervezet gyűlést tartott. Itt Oszip István kommunista főispán és egy Laboda György nevű pártaktivista konkrétan meg is nevezte, kik azok, akik „el akarják rontani az új pénzt”. Majd Szkladán Ágoston felhívta a figyelmet, hogy Rejtő nemcsak zsidó és feketéző, de még szociáldemokrata is. A feketézés vádját mégsem sikerült bizonyítani, bár a politikai rendőrség mindent megtett ennek érdekében. Steiner Dezső, a Kultúra Rt., vagyis a pártnyomda zsidó származású, kommunista vezérigazgatója csapdába próbálta csalni Rejtőt. Előre

elkészített, „árdrágító garancialevelet”, akart aláíratni vele liszt szállításáról a pártnyomda számára. De a provokáció nem sikerült, mert Rejtő gyanút fogott, és széttépte a 4800 forintról szóló „boont”. Erre az epizódra úgy emlékezett Oszip István az MKP Központi Vezetőségének ülésén, hogy „Steiner ki akarta menteni két zsidó társát, Rejtőt és Jungreiszt”. Fekete Sándor szerint Steiner Kecskés Ferencnek, a miskolci politikai rendőrség vezetőjének az utasítását hajtott végre.⁸

„Kecskés főszerepet játszott az 1946. július 30-ai pogromban. Ő úgy tekintette Rákosi július 21-ei beszédét, mint valami pártutasítást. Vagyis, ha ki van adva a jelszó, hogy akasztani kell, akkor produkálni kell a feketézőket. Az egész tüntetés provokáció volt. Minden malomban voltak kisebb-nagyobb stiklik, csak az volt a kérdés, hogy kit akarnak megbuktatni. Kecskés a pogrom szervezésében éceszgéber volt, erről részletesen beszámolt dosztojevskijes rohamaiban az apámnak. Elmondta, hogy Steiner Dezső nyomdatulajdonos volt bevonva ebbe az ügybe: ő bonyolította le az akciót Rejtő lebuktatására. Steinert nyilvánvalóan nem érdekelte, hogy Rejtő zsidó-e vagy nem zsidó, ő teljesítette a pártutasítást. Kecskés valószínűleg megemlítette neki azt is, hogy az oroszok jó szemmel nézik ezt a rendcsinálást. Steinernek egyrészt nem számított, mi lesz a feketéző malmosokkal, másrészt ő sem hitte, hogy tényleg akasztás lesz a tüntetésből. Az egész megmozdulást figyelmeztetésnek szánták a spekulánsok elijesztésére.”

Steiner mellett egy másik zsidó származású MKP-tag, a politikai rendőrség helyettes vezetője is belekeveredett az ügybe. Ő Fogarasi Artúr rendőr főhadnagy volt, az augusztus 1-jei, második lincselés áldozata. Július 27-én Szabadkai Béla, a politikai osztály munkatársa Kecskés buzdítására felszólította Fogarasit, hogy állítson ki letartóztatási parancsot a malmosok ellen. „Mondom neki: »Artúrkám, légy szíves, állíts ki nekem egy letartóztatási parancsot!« Tudni illik, akkor már megjárták a rendőrség börtöneit azok a kisebb kereskedők, akik csak aranyért adták az árujukat. Gondoltam, hadd jöjjenek most már a malmosok is ide. No, erre, amikor meglátta a jegyzőkönyveket Fogarasi, felugrott, idegesen sétált idei-oda a szobában. És magából kikelve azt kiáltotta: »Én ezt nem tudom csinálni!« Erre én: »És miért nem, Artúrkám? Hiszen azért vagyunk itt, hogy ezeknek a körmére nézzünk!« Erre ő tovább járkált, és végül azt mondta: »Idehallgass, én ezt nem tehetem, a sógoromról van szó!« Én akkor meggyűlölttem ezt a Fogarasit. Tudniillik a Jungreiszt a Fogarasi testvérét vette el feleségül. Vagyis hát a zsidók összedolgoztak, ez olyan zsidó maffia volt.”

Szabadkai Béla 1993-ban elmondott szavai figyelemre méltók. Visszaemlékezése konkrét tévedést tartalmaz: Füredi Klári, Jungreiszt Ernő felesége, aki a lincselés idején három és fél hónapos terhes volt, nem volt Fogarasi rokona.⁹

Jellemző viszont, hogy ezt akkor így tudták a rendőrségen. Fogarasi valószínűleg azért ellenezte a malmosok letartóztatását és internálását, mert tudta, hogy nincs bizonyíték a feketézésre, és észlelte a fokozódó feszültséget. Kecskés

Ferenc azonban, aki előzőleg a szovjet titkosszolgálatot is beavatta a terveibe, a helyettese, Fogarasi aláírása nélkül is „mozgásba hozta a gépezetet”.

Kérdés még, hogy miért pont Rejtővel és Jungreisszel akartak „példát statuálni” a rendőrség és a kommunista párt vezetői? Ebben szerepet játszhatott Oszip István személyes ellenszenvé, melyről Rejtő a *Haladás* augusztus 8-ai számában olvasható nyilatkozatában említést tett. Az sem volt mellékes, hogy a rendőrök nemcsak bejáratosak voltak a Flórián-malomba, de Sumolán, a főgépész személyében, akit a főispán malomellenőrré nevezett ki, „beépített emberükként” dolgozott ott. Oszip Istvánnak így nem okozott nehézséget a fenyegetés hatására kiadott liszt szállításának „leleplezése”.

„F. évi július 27-én 14 óra körül megjelent hivatalomban Steiner Dezső, a miskolci Kultúra Nyomda Rt. vezérigazgatója, Fekete Pál, a Kultúra Nyomda Rt. igazgatója és Fekete Mihály, az MKP miskolci szervezetének titkára kíséretében. Steiner, mint az MKP forintvédő bizottságának tagja megtette közérdekű bejelentését, felmutatta a 4800 forintról szóló Boont, s közölte a lisztszállítás időpontját és körülményeit... Feketézést láttam fennforogni. Ezért, mint közellátási kormánybiztos magam akartam meggyőződni az elmondottak valódiságáról. Július hó 28-án reggel figyeltem a szóban forgó lisztszállítást, s a Rákóczi utca 18. számú ház előtt lisztrakománnyal megálló tehergépkocsi igazolására utasítottam a kerékpáron odaérkező Sumolán István malomellenőrt. Az igazoltatás során megállapítást nyert, hogy a gépkocsivezető szállító jegyet felmutatni nem tud. Elrendeltem, hogy a szállítmányt a legközelebbi őrszobáról odahívott rendőrrel kísérik be a megyeházára. Továbbiakban értesítettem a rendőrkapitányság ügyeletes tisztjét a történetekről, s kértem, hogy a gyors nyomozás érdekében Rejtő Sándor és Jungreis Ernő Flórián-malom tulajdonosokat vegyék őrizetbe. Az őrizetbe vételt annál is inkább szükségesnek tartottam, mert Rejtő Sándor régóta feketéző hírében áll, s a malmában elkövetett szabálytalanságok miatt hosszabb ideje eljárás folyik ellene.”¹⁰

Ezután Rejtőt, és üzemvezetőjét, Jungreiszet, valamint a Kontér nevű főmolnárt július 28-án beidéztek a rendőrségre. Utóbbit elengedték, a két zsidót letartóztatták. A malmosokat Fogarasi Artúr hallgatta ki, aki először nem vette komolyan az ügyet. Csak akkor intézkedett, amikor „a főispán úr kétszer telefonált, és szigorú parancsot adott letartóztatásukra”, nyilatkozta a *Haladás* című hetilapnak később Rejtő. Steinert, aki mögött „ott állt a párt”, Oszip személyesen hallgatta ki. Bár mint vásárló, ő is feketézett, az ügyét elkülönítették.

Július 29-én a két malmot a miskolci államrendőrség 1856/1946 és 1857/1946 sz. véghatározatával internálták. Ez arra utal, hogy semmiféle bizonyítékot nem találtak a feketezésére. (Amennyiben létezett volna a Rejtő által aláírt „boon” a liszt többszörös áron való szállításáról, szabályos letartóztatási parancsot állítottak volna ki a spekulánsok ellen.) A helyi kommunista „vezérkar”, valószínűleg Oszip István, Kecskés Ferenc, Páricsi Ernő és a szovjet titkosszolgálat parancsnoka, Glusak őrnagy az internálással egyidejűleg arról is döntött, hogy a leleplezett feketézők ellen a következő napra tüntetést szerveznek.

Július 30-án reggel aláírás nélküli, terjedelmes cikk jelent meg a Szkladán Ágoston által szerkesztett, helyi kommunista lapban, „Az MKP miskolci Forintvédő Bizottsága leleplezte a Flórián-malom forintrontó lisztfeketését” címmel. Mivel az olvasók már megszokták, hogy az ilyen cikkek megelőlegezik a bírósági ítéleteket, biztosak lehettek abban, hogy a letartóztatottak bűnösök. Egyidejűleg, kora reggel a diósgyőri vasgyár faliújságjaira a kommunista aktivisták legalább tíz-tizenöt példányban kifüggesztették a „piros levelet”, a tüntetésre szóló felhívást, melyet Dudás Alfréd munkabíró és kompartí aktivista fogalmazott. Ennek hangneme már kifejezetten vérszomjas volt, hiszen „fasiszta gazembereknek” nevezte Rejtőt és Jungreiszet, előre vetítette a sorsukat is. A felhívásban eleve benne rejtett a lehetőség, hogy a meghirdetett demonstráció lincseléssé fajulhat.

„Halál a Flórián-malom feketézőire!

Eltársak! Proletárok!

A miskolci rendőrkapitányság letartóztatta Oszip István elvtársunk intézkedésére és közbenjárására a Flórián-malom feketézőit, akik a vasgyári és Nagy-Miskolc dolgozó proletárjai szájából ismételten kirabolták a lisztet, a kenyeret, ami a létünket jelenti, gazember fasiszták.

Nyomorgó proletárok!

Eljött az idő, hogy ezeknek a gazembereknek megmutassuk az öklünket és népítéletet hajtsunk rajtuk végre.

Felszólítunk minden proletárt és öntudatos dolgozót, akár Szocialista, akár Kommunista vagy bármilyen pártállású, hogy ma délután 2 óra után az újgyári kapu előtt gyülekezzen az, aki ezeket a feketézőket ki akarja a nemzet társadalmából törölni.

Mutassuk meg dolgozók, hogy elég volt a feketézők elengedéséből, mert ezek az urak a dolgozók sírját fogják előbb-utóbb megásni, üssünk tehát rajta ezeken a bitangokon, tekintet nélkül bármilyen körülményre. Jó Kommunista és jó Szociáldemokrata ott kell lenned, ha elmaradsz, önmagad elárulója leszel.

Nem tűrjük tovább, hogy amikor 2 éves államunk a forint kibocsájtására készül, ilyen feketéző gazemberek vegyék ki ismét a dolgozó szájából a kenyeret addig, míg ő verejtékesen a munkagépe fölé hajolva izzadja utolsó vércseppjeit. Elvtársak! Mindenki legyen 2 órakor a gyár kapuin kívül, ahonnan fegyelmetten, zárt sorokban levonulunk a miskolci rendőrség elé, és a Flórián-malom feketézőire halált fogunk kérni!”¹¹

Dudás Dusek László, a diósgyőri MKP-szervezet titkára ekkor már egy hete szervezte a munkások tüntetését. A demonstráció tervét egyeztette a gyár igazgatóságával, mely július 30-án elengedte a délutáni műszakot. Elkészültek a feliratos táblák is, megszervezték, hogy a kommunista R-gárda tartja fenn a rendet. És bár az utolsó pillanatban felvetődött, hogy a feszült helyzetre való tekintettel mégis „lefűjják”, végül az MKP városi és megyei bizottsága a tüntetés megtartása mellett döntött.

Délután 2-kor, műszakváltáskor indult el a munkások menete, az előzetes terv szerint. A résztvevők létszámát 5–10 ezer főre becsülték. Bár a magukkal vitt, feliratos táblákon ez nem szerepelt, nyomban követelni kezdték „a Flórián-malom tulajdonosainak, név szerint Rejtő Sándornak és Jungreis Ernőnek a felakasztását, mert a lisztnek mázsáját 130 forint helyett 240 forintért adták el, és így a forintnak az értékállóságát veszélyeztették”, írta a jelentésében július 31-én Hajdú Rezső megyei szervező.¹²

Sem ő, sem a vasgyári kommunisták nem sejtették, hogy Jeckel Géza százados, a miskolci huszár-laktanyában berendezett internálótábor parancsnoka időközben egyeztetett Kecskés Ferencsel, a politikai rendőrség vezetőjével, és kijelölte a két zsidó malmost a Baross-aknában végzendő fizikai munkára. „12 óra tájban már éppen útnak indultunk hárman, Jungreis Ernővel, egy rendőr kíséretében, amikor az internálótábor kapujában szembe találoztunk egy kerékpáros rendőrrel. A rendőr, amikor meglátott bennünket, a következőket mondta: »jöjjenek, maguk még nincsenek felvéve, délelőtt nem volt időm felvenni magukat a lajstromba, jöjjenek azonnal vissza az irodába«. Visszafordultunk, bementünk az internálótábor irodájába, és ott ez a rendőr felvette az én és Jungreis Ernő személyi adatait. A személyi adatok felvétele után, amikor elköszöntünk, a rendőr, aki a személyi adatainkat felvette, gúnyosan nevetve a következőket mondotta: »Jó mulatást maguknak!«”¹³

Az internáltak déli egy óra tájban indultak el villamoson Diósgyőr felé egy próbarendőr kíséretében. A vasgyári munkások tömege a miskolci villamos ún. Grosz-kitérőjében találkozott a két malmossal és a társaságukban levő harmadik internálttal, egy volt csendőrrel, aki a jelek szerint a politikai rendőrség „beépített embere” volt. Nem ő volt ott az egyetlen. Ismeretlen alakok kísérték a tüntetőket, emlékezett Bogár István, aki a tömeg közepén haladt, kezében „Halál a forint ellenségeire!” feliratú táblával. „Hangadók is voltak, akik kívülről kísérték a menetet. Ezeket a huszonnyolc–harminc éves férfiakat senki sem ismerte, nem dolgoztak a vasgyárban, vagy vidékiek voltak, vagy pestiek. Nem voltak elegánsak, de jobban öltöztek, mint mi, és feltűnően izmosak voltak. Rögtön az után, hogy elindultunk, jelszavakat dobtak a tömegbe. »Piszkos zsidók!«, »Spekulálnak a zsidók, tönkreteszik a forintot!«, »Megvédjük az új pénzt!«, ilyesmiket kiabáltak. Emlékszem, mellettem többen helyeseltek nekik: »Hallod? Az anyjuk úristenit! Hallod, hogy mit csinálnak a zsidók?«”

A tömeg és az internáltak sorsdöntő találkozásakor a villamos Grosz-kitérőjében jelen voltak a miskolci rendőrség nyomozói. Ez egyértelműen arra utal, hogy a forintvédő demonstráció „nagyjelenetét” jó előre megszervezték, pontosan időzítették. Páricsi Ernő, Simon Lukács, Simon Gábor, Orosz Kálmán és Boruzs Lajos némi távolságból figyelte az eseményeket. Utóbbi az internáltakkal együtt utazott a villamoson, majd az Ápolda utcai megállónál leszállt, és gyalog érkezett a helyszínre. Viszont hiányzott a két fő szervező, Oszip István, aki közellátási ügyben Pestre utazott, és Kecskés Ferenc is. Fogarasi Artúr sem volt ott.

Lévay Zoltán, a Magyar Szabadság Párt miskolci nemzetgyűlési képviselője 1946. augusztus elseji parlamenti felszólalásában „előkészített, kifejezetten megszervezett és óramű pontossággal működő akcióról” beszélt. „Amikor (a tömeg) odaért a villamoshoz, a zárt munkásrendből néhány fiatalabb munkás kilépett, odament, és amikor Jungreiszt és Rejtőt meglátta, elordította magát: »Itt vannak a feketézők!« A tömegből ezután egy emberként fakadt felkiáltás: »Meg kell büntetni őket!« Pontosan nem lehet tudni, hogy mi történt ekkor, tény az, hogy néhány percnyi hangos tüntetés után Jungreiszt és Rejtőt a villamosról leszedték, és elkezdték szitkozódva verni.”¹⁴ Rejtő később, a *Haladás* című hetilap augusztus 8-ai számának adott interjújában azt állította, nem tudja, hogy a kritikus pillanatokban kik vették körül őket. „Mind ez ideig a tömegből senkit sem tudtam megismerni, mert én ezeket a munkásokat azelőtt soha nem láttam.”

A helyszínre érkező rendőrök ekkor szabadon engedték a harmadik internáltat, egy Baranyai Péter nevű volt csendőrt, akit állítólag „zsúrfeketézésért” csuktak le. A hátizsákját Jungreiszre adták, a kofferét pedig Rejtő kezébe nyomták. A két malmosnak a „forintvédő” táblákat is vinniük kellett a csomagokon kívül, melyekről nem tudták, hogy mit tartalmaznak. Miután a titkosrendőrség megtette az előkészületeket, már csak azok a rendőrök akadályozhatták a „népítélet” végrehajtását, akiket nem avattak be az akció tervébe. Boruzs Lajos detektív nem távozott el a kollégáival együtt, hanem a menettel tartott, és megpróbálta „mederben tartani” az eseményeket. „Nem tehettem semmit, én is elindultam velük, hogy legyen valaki a tüntetőkkel, mert addigra a többi nyomozót már nem láttam sehol. Egy ideig együtt mentünk, aztán letértem és előreszaladtam, hogy felkészítsem a kapitányságot a fogadásukra. Sikerült megelőznom a tüntetőket, mert lassan haladtak, megálltak, újra elindultak, a hangadók csatlakozásra szólították fel a járőrkelőket. A kapitányságon közöltem, készüljenek fel, hogy meg kell védeni az épületet, de senki sem hallgatott rám, nem adtak ki semmiféle parancsot.”

A rendőrség passzivitása nem volt véletlen. Fodor János ezredes, városi főkapitány július 22-étől engedélyezett szabadságát töltötte Szakácsi községben, ahol cséplőgép mellett dolgozott. Távollétében Kiss Ferenc alezredes, a helyettese volt a parancsnok, neki kellett volna intézkednie. De ő inkább a tömeg „lelkére beszélt” a megyeháza épületének erkélyéről ugyanúgy, mint Szkladán Ágoston megyei MKP-titkár és Fekete István, a városi pártvezetőség tagja. „Meggyőző, drámai hangon felhívást intéztek a tömeghez, hogy bízzák az ügyet – ti. a feketézőket – a független magyar bíróságra, és vonuljanak vissza a munkahelyeikre kommunista pártfegyelemmel”, emlékezett Rejtő, az életben maradt malomtulajdonos a *Haladás* című hetilapnak. De a politikai rendőrség emberei gondoskodtak arról, hogy a demonstráció folytatódjon: „Ugyanazok az emberek, akik a járdán kísérték bennünket, olyasmiket kiabáltak be, hogy »Ne hallgassatok rájuk!«, meg »Átvernek benneteket!«, miközben ugyanúgy szidták a zsidókat, mint addig”, emlékezett Bogár István.

A tömeg fokozatosan felismerte, hogy a kommunista vezetésnek valójában nincs kifogása a „népítélet” ellen, csak nem kívánja vállalni érte a felelősséget. A szónoklatok után „Mi fogjuk felakasztani őket!”, „Nem bízunk a rendőrségben!”, „Látni akarjuk az akasztást!” kiáltások hallatszottak. Ezután a felizgatott tömeg áttörte az R-gárdistákból vont kordont Rejtő és Jungreis körűl, és a Búza tér felé sodorta őket. „Nagyon sok nő volt ott, gyári asszonyok és mások is. Tőlük indultak ki a legvadabb jelszavak: »Meg kell ölni őket!« »Éheznek a gyerekeink!« Lehet, hogy ez a női sipítozás volt az, ami felszította a hangulatot. De nincs kizárva, hogy voltak, akik ekkor is tudatosan dobtak be a jelszavakat. Eluralkodott a zsidógyűlölet. Az egyik feketéző ráadásul erősen szemita volt, azt jobban ütötték, mint a másikat, aki kevésbé nézett ki zsidónak. Ekkorra már a tüntetők összetétele is megváltozott. A vasgyáriak odábbmentek, viszont megjelentek a lumpen elemek. Voltak közöttük jobb öltözetű népek is, és együtt lincseltek. Egy-kétszáz fő lépett fel agresszívan, és a dühös melósok egyike letépte a hátizsákot Jungreisről. Valaki kockacukrot és narancsot talált benne, és a tömeg közé szórta. Az emberek széttaposták, és erőt vett rajtuk a téboly”, idézte fel az őrjöngés kezdetét Kosovits Gyula. Más forrás szerint asszonyok és suhancok kezdték a lincselést. Az útlegek hatására Rejtő bőröndje is kibomlott, belőle szalámi, ementáli sajt, keksz, kolbász hullott ki a kövezetre. Volt, aki csokoládét és svájci útlevelet is látott. Különösen a levegőbe szórt kockacukor ingerelte fel az embereket, akik ekkor már vért akartak látni. (A lincselők tudat alatt emlékezhetnek rá, hogy a gettóba hurcolt zsidókat két évvel azelőtt „mérgezett kockacukrok” kihelyezésével is meggyanúsították.)

Jungreis Ernőt, aki ekkor már az ütések következtében tucatnyi sebből vérzett, az egyik tüntető a nadrágszíjával a nyakánál fogva egy arra haladó stráfkocsi után kötötte. Ezután a kocsi elindult, és a szerencsétlen fiatalembert mintegy hetven méteren át maga után vonszolta. Boros Miklós úgy emlékezett, hogy Jungreis nyaka mintegy fél méteresre nyúlt, az arca elkékült és kidülledt a szeme. Agóniája közben végig ütlegelték. Lehet, hogy alig egy éve azon a stráfkocsin szállították a létrástetői áldozatok exhumált maradványait... Rejtő sorsa szerencsésebben alakult. Az őt körülvevő tömeg a másik irányba sodorta. Valaki kiragadta a kezéből a táblát, fejbe verte vele, majd egy másik rúddal is ütlegelték és rugdosták. A lincselők kötelet találtak egy másik stráfkocsin, és a nyakába tették, hogy felakasszák. Végül a politikai osztály helyszínén maradt félkarú nyomozója, Boruzs Lajos mentette meg az életét.

„A Rejtő borzalmasan nézett ki, ömlött a vér a tarkójából. Rettenetesen felháborított, ahogyan bántak vele. Ordítani kezdtem: »Eltársak, mit csináltak? Hagyjátok abba!« Odaugrottam, és valahogy feltettem a társzekérre. Nyomozót nem láttam, csak egyenruhás rendőröket, de azok teljesen passzívok voltak, még rokonszenveztek is a lincselőkkel. Egyedül küzdöttem, fél kézzel, sebes volt a csonkom, úgy lökdöttem az embereket. Közben végig üvöltöttem: »Meg vagytok veszve? Még nem volt elég a gyilkolásból?« Végre az eszméletlen Rejtőt felhúztam a társzekérre, ami elé egy fehér ló volt befogva. Volt a tömegben egy

alacsony, vékony ember, az folyton a lába után kapkodott, és uszította ellenem a többieket. Felugrottam a kocsira, de ő is felkapaszkodott, hogy letaszítson. A tömeg kavargott körülöttünk, de végre elindult a kocsi a Fő utca felé... Leugrottam, és végig mellette mentem. Amikor odaértünk a csabai kapuhoz, szoltam a kocsisnak, hogy forduljunk be, menjünk az Erzsébet kórházba. Itt amputálták az én karomat is. Az emberek, akik követtek, nem akartak elengedni, elkezdtek újra ordítani. Akkor elővettem a fegyveremet, és azt mondtam: aki az utamba áll, azt agyonlövöm! Ekkorra már kevesebben voltak, és sikerült befordulni a kórházba” – emlékezett 1993-ban Boruzs.

Rejtőt az mentette meg, hogy a lincselők egy ideig halottnak hitték. Egyesek azt követelték, vigyék a tetemét Tapolcára, és mutassák meg az ott nyaraló zsidóknak. Hasonló volt a lincselők terve Jungreisszel, aki valóban meghalt: végig akarták vonszolni a Fő utcán. Ekkor léptek végre közbe a rendőrök, akik addig a vállukat vonogató, unottan cigarettázó tisztjeikkel együtt, mintegy nyolcvanan, tétlenül nézték az eseményeket. „Jungreis holttestét végül a rendőrök ragadták ki a tömegből, kocsira tették, és a főkapitányságra vitték, ahol a rendőrorvos megállapította a halál beálltát.”¹⁵

1946. július 30-a estéjétől, a lincselésbe torkolló „forintvédő” tüntetés feloszlásától kezdve Miskolcon hihetetlenül felgyorsultak az események. Újra felszínre törtek az elfojtott, agresszív ösztönök és a lappangó zsidógyűlölet. Mivel a lincselésnél az egyenruhás rendőrök tétlenek maradtak, általános volt a felháborodás, amikor még aznap este kiderült, hogy a „népítéletet” megtorlás követi. A vasgyáriak úgy érezték, hogy becsapták őket. Meg voltak győződve arról, hogy a társaik, akiket még azon az estén őrizetbe vettek a lincselésben való részvételük miatt, valójában áldozatok, akiket aljasul „beugrattak”. A munkásszolidaritás még azokban a melósokban is gyűlöletet ébresztett a zsidók és a rendőrség ellen, akik erre addig nem voltak hajlamosak.

A rendőrség vezetői és az MKP vezető funkcionáriusai a tüntetés feloszlása után nyomban összeültek, megtárgyalták a kialakult helyzetet. Itt jelentette Fogarasi főhadnagy, hogy távmondattal érkezett Tömpe Andrásról, a vidéki rendőrkapitányság politikai osztályának vezetőjétől. A fővárosból érkezett parancs arra utasította a miskolci rendőrséget, hogy tartóztassák le a lincselés tetteseit, valamint az összes rendőrtisztet és közrendőrt, akik mulasztást követtek el. A városi kapitány helyettese, Kiss alezredes, észlelve a fokozódó feszültséget, javasolta, várjanak néhány napot az őrizetbe vételekkel, de nem hallgattak rá. Már aznap este és éjjel előállították a gyanúsítottakat, és a Zsolcai kapuhoz, a városi rendőrség központjába vitték őket. Összesen tizenhat lincselőt tartóztattak le, és Fogarasi főhadnagy hallgatta ki őket.

Az indulatokat forrpontra hevítette, amikor elterjedt a hír, hogy a politikai osztályon „a zsidó Fogarasi” gyalázatosan veri és kínozza a fogva tartott munkásokat. A vasgyáriak a hírek hatására úgy érezték: működésbe lépett a „zsidó bosszú”, melynek a rémképét a nyilasok jóval azelőtt a falra festették, hogy Magyarország elveszítette a második világháborút. Az, hogy a lincselések

ügyében épp a zsidó rendőrtiszt végzi a kihallgatásokat, tartalommal töltötte meg, aktivizálta ezt az antiszemita sztereotípiát. A vasgyári munkásokban fel sem merült, hogy felelősség terheli őket a történekekért, ők is a „zsidó bosszú” áldozatainak érezték magukat. Aminek a rendőrség és személyesen két ember volt az eszköze: a zsidó Fogarasi Artúr főhadnagy és Boruzs Lajos nyomozó, aki azonosította azokat, akik Rejtőre támadtak, majd részt vett az őrizetbe vételükben.

Tényleg bántalmazták a kihallgatók a lincselőket? A források nem utalnak erre, bár az is igaz, hogy ekkoriban a „rendőrségi rutin” a terror számos lehetőségét kimerítette. Annál, ami valójában történt, sokkal fontosabb volt, hogy milyen hírek keltek lábra a vasgyári munkások között, ugyanis ezek vezettek a rendőrkapitányság ostromához a Zsolcai kapunál és Fogarasi Artúr meglinceléséhez. 1946. augusztus 30-ai jelentésükben dr. Décsi Gyula és dr. Janikovszky Béla, az ÁVH később hírhedtté vált vezetői beszámoltak a Miskolcon kialakult hisztérikus közhangulatról.

„A kihallgatás során Fogarasi r. főhadgy, Boruzs Lajos r. ny. hdgy. és Koltai r. ny. hdgy. bántalmazták Károly Istvánt, aki az ellene szóló tanúvallomások ellenére konokul tagadott. Ezen kívül Varga Lajost dr. Flóhr Iván őrnagy (a közigazgatási osztály vezetője, szintén zsidó) kétszer arcul ütötte... Este 11 óra tájban 4 őrizettest szabadlábba is helyeztek. Ezek, valamint a nap folyamán kihallgatott és a kihallgatás után elbocsátott személyek, valamint a letartóztatottak hozzátartozói felnagyítva elterjesztették a városban azt a hírt, hogy az őrizetben levőket a rendőrségen bántalmazták. Különösen kitűnt ebben a rémhírterjesztésben Ficsor József, Ocsenás Ágoston, aki még éjszaka, közvetlenül szabadon bocsátása után elment az MKP-pártszervezetébe Miskolcon, és az ott levők előtt túlzott, valótlan híreket közölt a letartóztatottak kínzásáról, s egyben kijelentette, hogy a munkásokat mindenképpen ki kell szabadítani az őket kínzó zsidók kezéből.”¹⁶

A jelentés első változata eljutott Péter Gáborhoz, a politikai rendőrség (később az ÁVO majd ÁVH) vezetőjéhez, és ő vagy Rákosi tájékoztatta Nagy Ferenc miniszterelnököt is. Akárki számolt be neki az eseményekről, politikai okból eltorzította a tényeket, s néhány elcsattant pofont szörnyű kínzásként festett le. (Mint tudjuk, kínzások terén sem Péter Gábornak, sem pedig Rákosinak nem voltak fenntartásai.) Tény, hogy Nagy Ferenc a következőt állította a második miskolci lincselés áldozatáról augusztus 8-án, a Nemzetgyűlésben: „Fogarasi főhadnagy szintén egyvallású volt az előző tüntetés áldozataival, de azt is meg kell mondanom, az eddigi nyomozás során bizonyítottnak tűnik, hogy valóban kegyetlenkedett azokkal az emberekkel, akiket előző nap letartóztatottak.”¹⁷

Nehéz felidézni a vasgyári munkásságot felizgató rémhíreket. Fekete Sándor visszaemlékezése szerint az emberek azt beszélték, hogy Fogarasi égő cigarettát nyomott a letartóztatott tüntetők melléhez, ceruzát döfött az orrukba és a fülükbe. Ezt állította Boros Miklós is, aki a július 30-ai, első lincselésnél a kommunista R-gárda tagja volt, mégis Károly Istvánnal együtt Rejtő nyakába tette a kötelet.

Ezért a rendőrök még aznap este letartóztatták, és Fogarasi hallgatta ki. 1993-ban is ezt állította nekem: „A kapitányságon azt fogták rám, hogy SS voltam, csak eltüntettem a tetoválást a hónom alól. Mindenáron azt akarták kivenni belőlem, hogy ki szervezte a tüntetést, és mi volt vele a célja. Ceruzát döftek a fülembé és az orromba.” (Megjegyzendő, hogy Boros bevallotta nekem, hogy valóban tagja volt a Waffen SS-nek. Ez önmagában nem sokat jelent, hiszen kényszerből sorozták be.) Mivel Fogarasi és a politikai osztály nyomozói pontosan tudták, ki szervezte a lincseléssé fajult „forintvédő” tüntetést, a kihallgatásának nem volt értelme.

Cáfolta a „ceruzával elkövetett zsidó bosszú” verzióját a koronatanú, Boruzs Lajos is. „Fogarasi nem bánt rosszul a letartóztatottakkal. Emlékszem, egyszer bementem hozzá, épp egy munkást hallgatott ki. Ceruza volt a kezében, azzal ütögette az orrát, s közben kérdezgette: »Nem voltál ott, fiam?« Én a kapitányságon véres embert nem láttam. Ott atrocitás biztosan nem történt. Pedig a fogdában is jártam, de egy fogolynak sem volt dagadt vagy kék a teste. Én az életem utolsó percéig vallom, hogy Fogarasit és engem megrágalmaztak, mert egyikünk sem alkalmazott harmadfokú módszereket. Ami engem illet, csak azért nem vettem részt a kihallgatásokban, mert azok között, akiket behoztak, nagyon sok ismerősöm volt. Kifejezetten rokonszenveztem velük, úgy sejtettem, hogy valahonnan a héttérből irányították őket. Végül még azt sem sikerült kideríteni, hogy ki ölte meg Jungreiszt. Ködösítve volt ott minden, senki nem látott tisztán.”

Az „ideológiai köd” kezdettől fogva beborította a miskolci eseményeket. A kommunista párt a nagyüzemi munkásságot képviselte, melynek mintaszerű megtestesítői az öntudatos diósgyőri vasasok voltak. Ezért a politikai rendőrök és az MKP vezetői elutasították a lehetőséget, hogy a párt által megszervezett dolgozók egyik pillanatról a másikra őrvongó tömeggé változtak, és feltört belőlük a brutális agresszió és a zsidógyűlölet. Boruzs 1944-ig maga is a vasgyárban dolgozott, és részt vett az ellenállási mozgalomban. De nemcsak ő, Fogarasi is mindvégig „ideológiai alapon” viszonyult a letartóztatottakhoz. Egy-két pofonnál több semmiképp sem eshetett. Komolyabb veréshez idő kell, és Fogarasinak huszonnégy óra sem állt a rendelkezésére a tizenhat munkás kihallgatásához. Eközben Rákosi, Rajk László belügyminiszter és Tömpe András egymás után telefonáltak az ügyben a rendőrkapitányságra, és velük is beszélnie kellett.

1946. július 31-jén Miskolcon elburjánzottak a rémhírek. Nem esett szó többé a feketézők és a spekulánsok elleni harcról. Az emberek elfeledkeztek az inflációs nyomorról, a világháborúról és a deportálásokról, viszont igazolva látták a zsidók vadállati kegyetlenségéről és aljasságáról szóló előítéleteiket. „Zsidó rendőrök törnek ártatlan keresztények életére, ki kell szabadítani őket a kínzóik karmai közül!” Ez volt a jelszó a vasgyáriak között, akiknek már eszükbe sem jutott, hogy a letartóztatásoknak közük volt a hatóságok által többé-kevésbé jóváhagyott és elnézett, előző napi lincseléshez.

Ezen a napon is történt egy incidens, mely kis híján lincseléssé fajult. „Nagyon feszült volt a hangulat a városban. Egy kisebb csoport a Búza téren elkezdett zsidózni. Elkaptak egy zsidót, körbefogták, lökdösték, ordítottak vele. Szerencsére épp arra járt egy nyomozónk, egy volt spanyolos. De azt sem tudta, mit tegyen, annyira elszántak voltak az emberek, nem lehetett beszélni velük. Végül előkapta a nála levő nagy orosz pisztolyt, s háromszor a levegőbe lőtt. Csak így tudta szétkergetni a támadókat, különben ebből is lincselés lett volna” – emlékezett Boruzs Lajos.

Ilyen körülmények között az MKP és a politikai rendőrség vezetői azonnali választásra kényszerültek: engedjenek-e az egyre agresszívabbá váló, hisztérikus tömegnek, vagy pedig szembeszálljanak vele? Ekkorra a miskolci helyzet már országos üggyé vált. Rákosi Mátyás, Rajk László és a lincselők őrizetbe vételére telefonon parancsot adó, vagyis az események menetébe már július 30-án délután beavatkozó Tömpe András folyamatosan foglalkoztak vele. A helyzet kulcsa azonban Péter Gábor kezében volt. Ő ugyanis július 30-án este, de másnap reggel már bizonyosan Miskolcon tartózkodott, s egyeztetette döntéseit a helyi szovjet parancsnoksággal, illetve az NKDV-kirendeltséggel. Ezt állította Lévay Zoltán miskolci képviselő is a Nemzetgyűlésben, amikor augusztus 1-jei, délelőtti felszólalásában azt állította, hogy „a két bekövetkezett gyilkosság utána a diósgyőri munkásság szolidaritást vállalt a gyilkosokkal, és azt követelte, hogy a rendőrség bocsássa szabadon azokat a gyanúsítottakat, akiket Péter Gábor vezérőrnagy úr személyes irányításával a rendőrség őrizetbe vett a gyilkosság közvetlen elkövetése, illetve az abban való részesség vagy felbujtás miatt.”¹⁸

Péter Gábor tehát személyesen került válaszút elé: a „zsidó érdek” vagy a „munkásszolidaritás” mellett áll-e ki? A válasz, tekintettel az MKP ideológiai csőlátására, nem lehetett kétséges. Augusztus elsején, Péter Gábor utasítására, a tömegek óhajának megfelelően szolidaritási tüntetést szerveztek a rendőrség előtt a lincselésért letartóztatott munkások kiszabadításáért. Sem Pétert, sem Rákosit, sem a helyi szovjet parancsnokot nem zavarta, hogy az előzmények után a második tüntetés is elfajulhat. Ezt, ha számoltak is vele, „kisebbik rossznak” tartották, ahhoz képest, hogy a rendőrség összeütközik a munkássággal.

Az MKP kiadta a jelszót: „Engedjék szabadon a Miskolcra elhurcolt munkásfogylyokat!” Ezután az országos apparátus nyomban hozzáfogott a tüntetés szervezéséhez. Felhasználták a július 21-ei Miskolcon tartott Rákosi-gyűlés tapasztalatait, és a borsodi üzemek és bányák dolgozóit telefonon mozgósították. Egyes források szerint a különvonatok augusztus 1-jén reggel Csepelről, sőt Győrből is hoztak munkásokat. „Az én rokonságom ezen a napon Békés megyéből jött fel az ingyenes vonattal. De még Szombathelyről is jöttek tüntetni a Zsolcai kapu elé. Ezt csak központilag lehetett megszervezni, mint ahogy azt is, hogy a tüntetést megelőzően az egész vasgyárban leoltották a villanyt, és megszólaltak a szirénák, vagyis lefűjták a műszakot” – emlékezett Urbancsik Mihály, akinek az apja az MKP nemzetgyűlési képviselője volt, és ekkor Diósgyőrben dolgozott.

Az MKP üzemi pártszervezeteinek tagjai városszerte tüntetésre buzdították a munkásokat. De a vasgyár és a gépgyár, a DIMÁVAG dolgozóit nem kellett kapacitálni. „Kinn voltunk az iparvasúttal Pereces előtt, semmiről sem tudtunk. Ahogy augusztus elsején bejöttünk, rögtön láttuk, hogy a nép megint készül valamire. Akkor mondták, hogy tüntetés lesz, mindenki hagyja abba a munkát. Volt ott néhány ismeretlen ember, azok tüzelték a legjobban a népet. Azt mondták, hogy a munkásokat, akiket az első tüntetés után őrizetbe vettek, ütök-verik, ceruzát szúrnak az ujjukba és a fülükbe... A munkások erre feldühödtek, s újra az egyes kapunál gyülekeztek. Megszólalt a hangszóró, és arra buzdított, hogy szabadítsuk ki a testvéreinket. Ezen a tüntetésen már nem kellett bedobni az antiszemita jelszavakat. »Rohadt, kurva zsidók!« »Keresztény embereket ütnek agyon miattatok!« Ilyesmiket kiabáltak az emberek” – mesélte Bogár István, aki akkor fékező volt az iparvasúton.

A tüntetést előkészítők figyelme arra is kiterjedt, hogy a munkások fel legyenek fegyverezve. Vagyis igazi forradalmat rögtönöztek a kommunista irányítás alatt álló rendőrség és egy zsidó rendőrtiszt ellen. „A tüntetőket előre előkészített vasrudak várták a szöggyárnál, a gyári tűzoltó-laktanyánál és az egyes kapunál. A főkapusnak, akit Hornung Gyulának hívtak, nem tetszett a dolog, szólt a rendészeknek, azok meg elvitték és bezárták a stangák egy részét a hengerműnél, azok ott is maradtak” – mesélte ugyancsak Bogár István.

Nyilvánvaló, hogy a politikai rendőrség emberei ugyanúgy konkrét személyekre uszították rá a feldühödött munkásokat, mint július 30-án, amikor a két „feketézőt” vetették oda prédául. Honnan tudtak a tüntetők Fogarasi Artúr származásáról? Ezt csak Kecskés Ferenc és Péter Gábor ismerte, persze közvetlen munkatársa, Boruzs Lajos is tisztában volt vele. „Artúrral minden nap együtt mentünk munkába, és sokat beszélgettünk arról, hogy most már jó világ lesz. Ő igazi, hívő kommunista volt. De azért nem szakított a zsidósággal, jártak hozzá zsidók a lakására. Tartotta a vallást, legalábbis szombaton nem politizált, pedig hívtuk, de akkor mindig otthon maradt. Még szolgálatba se járt soha szombaton. Pedig egyáltalán nem nézett ki zsidónak, olyan volt, mint egy alföldi parasztember, kis bajusza volt.” Fogarasi Artúr, amellet, hogy ideális bűnbak volt, terhére is lehetett Kecskés Ferencnek. Bizonyára tudott a július 30-ai tüntetés előkészítéséről. Logikusnak tűnt, hogy meg kell szabadulni tőle. A párt nyer ezzel egy mártírt, aki már nem lehet terhelő tanú – a kommunisták, mint tudjuk, számos más esetben folyamodtak ehhez a „megoldáshoz”.

Szabadi Béla, a másik nyomozó, aki még emlékezett Fogarasira, egészen másképp vélekedett róla, mint Boruzs. Szavaiból kiütköznek akkori antiszemita előítéletei: „Ami Fogarasi Artúrt illeti, az egy nagy csavargó volt. Szemét ember. Ő volt a főnököm. A beosztottjaival nem bánt rosszul, inkább tartózkodó volt. Viszont a végrehajtásban nem ismert könyörületet. A rendőrség összeszedte a feketéző kereskedőket, a Zsolcai kapuhoz kerültek. De a Fogarasi kiengedte őket. Pedig nagyon haragudott rájuk a város népe. Tudták, hogy mind zsidók.”

A tömeg dühének másik célpontja Boruzs Lajos rendőr nyomozó hadnagy volt, a politikai osztály munkatársa. Az ő nevét azért „dobhatták be”, hogy a szervezők elkerüljék az antiszemitizmus látszatát. Tény, hogy Boruzs vezető szerepet vitt a lincselők letartóztatásában, és az események szemtanúja is volt. Ez a „zsidóbérenc munkásáruló” 1944 előtt munkafelíró, azaz normás volt a vasgyárban, és sok ellenséget szerzett magának. Jó viszonyban volt Fogarasival, logikus, hogy őt nevezték ki Fogarasi „legfőbb pribékjének”.

A második megmozdulás előzményéhez tartozik, hogy a vasgyári munkások, amikor megtudták, hogy az első lincselés második áldozata, Rejtő Sándor életben maradt, küldöttséget menesztettek az Erzsébet kórházba. Megfenyegették a főorvost, ha életben hagyják a malmost, őt ölik meg. Aztán érte mentek a kórházba, hogy kivigyék a rendőrség elé, és agyonverjék. Szerencsére Ágoston Pál népegészségtudományi tanácsosnak sikerült megszerveznie a súlyos sebesült Pestre szállítását. A *Haladás*nak adott nyilatkozata szerint a betegszállító autó négy perccel azelőtt gördült ki a kórház kapuján, hogy az őt halálra kereső munkások odaértek.

1946. augusztus elsején, délelőtt Rajk László belügyminiszter értesülve a fészült miskolci helyzetről, telefonon elrendelte a letartóztatott munkások szabadon bocsátását. A tizenkét, még őrizetben levő tüntetőt teátrális körülmények között hazaküldték a rendőrségről. „Úgy tudom, Rákosi személyes parancsára engedtek ki bennünket. Felültettek egy teherautóra, és virágot adtak a kezünkbe. Emlékszem rá, amikor kinyílt a kapu, és a teherautó körbevitt bennünket a városban. Bennünket látva tapsoltak az emberek, és éltették a forintvédőket. A kocsit megállt a Fő utcán, s valaki közülünk megköszönte az embereknek, amit értünk tettek” – emlékezett Boros Miklós.

De az előre megszervezett tüntetést, ugyanúgy, mint július 30-án, most sem sikerült „lefújni”. A munkások dühe elsősorban a zsidók, másodsorban a rendőrök ellen irányult, amit nem csillapíthatott a szemmel láthatóan ép és egészséges munkások elengedése. „Tudtunk az újabb tüntetésről. Kiküldtem egy rendőrt a Gömöri pályaudvarra, hogy tudja meg, tényleg jönnek-e a feltüzelt munkások, ahogy beszéltek. Igaz volt a hír. Akkor már tudtam, hogy az egészzet előre megszervezték. Személyszállító kocsikkal hozták a bányászokat Ózdról meg a környékről. Volt náluk dinamit, csákány, pajszer, vasrúd, istenlova. De azt gondoltuk, hogy a gazdasági helyzet miatt elégedetlenkednek, eszünkbe sem jutott, hogy politikai tüntetés készül, és épp ellenünk. Végképp nem képzeltük, hogy elterjesztették rólunk, hogy véreskezűek vagyunk, kegyetlenkedünk a munkásokkal és koncként odavetnek bennünket” – mesélte Boruzs Lajos.

A Péter Gábor részére készített jelentés szerint augusztus 1-jén a reggeli órákban a vasgyár üzemi bizottságának tagjaiból és a vezetőségből álló küldöttség érkezett a rendőrségre. Követelték az őrizetbe vett munkások szabadon bocsátását arra hivatkozva, hogy „a feketézőket csupán megérdemelt büntetésük érte utol”. A munkásküldöttség érvelését továbbították Rajk László belügyminiszternek, aki Rákosival egyetértésben utasítást adott a miskolci rendőrségnek a tizenkét munkás elengedésére, és megtiltotta a fegyverhasználatot.

„A Tizes Honvéd utcáig jött a tömeg, és ott, a rendelőnél jelentette be Oszip István, hogy már kiengedték a letartóztatottakat. Néhányan elkezdtek kiabálni: »Nem igaz, nem engedték ki őket!«, meg »Lássuk a saját szemünkkel!«. S hiába találkoztunk a Fő utcán a teherautóval, mely a szabadon engedett forintvédőket hozta, nem hallgattak arra a munkásra sem, aki megköszönte, hogy kiszabadították. Valaki beszélni kezdett a félkarú rendőrrel, aki verte a letartóztatottakat. A hangulat felpaprikázódott, és újra bedobták a jelszót: »Be kell menni!«, »Meg kell nézni, vannak-e benn még!«, és »Adjátok ki Fogarasit, adjátok ki Boruzst!«” – emlékezett Kosovits Gyula.

Ekkor még sem Fogarasi, sem Boruzs nem sejtette, hogy a tömeg a fejüket követeli. „Szembe találkoztunk a tüntetőkkel a Búza téren, a benzinkút mellett. Újra felugrottam egy társzekerre, s rájuk üvöltöttem, hogy mit akarnak, a munkásokat már kiengedték. Erre az a cigány, aki már harmincadikán is ott volt, a kezében levő aktatáskával, amiben egy húsdaráló volt, felém ütött. Én a fél kezemmel hátrítottam az ütést, majd eltörte a karomat. A kocsni ülése alól előszedett egy kötelet, és hátulról a nyakamba tette, hogy akasszanak fel. Valahogy kibújtam, és úgy szájon vágtam, hogy az öklömön látszott a fogának a nyoma. Feldagadt a képe, elkezdett ordítani. »Ez egy rohadt munkásáruló! Ez egy zsidóbérenc, ez egy fasiszta!« Erre Ocsenás meg a társai ráüvöltöttek, hogy hallgass, pofa be. Később, amikor a tüntetők a kapitányság elé értek, a rohadt strici mutogatta a dagadt pofáját, hogy őt a rendőrségen megkínozták. Akkor még sikerült az Artúrral megszabadulnunk a tüntetőktől. Visszamentünk a kapitányságra, és a kapuban megnéztük, hogy rendben van-e a pisztolyunk, majd csőre töltöttünk” – emlékezett Boruzs.

1946. augusztus 1-jén a miskolci utcákon nem volt rendőr, és a helyszínen levő Péter Gábor azt is elintézte, hogy a szovjet hadsereg katonái se zavarják a munkások demonstrációját. De a kapitányság előtt álló őrseget nem vonták vissza, az túl feltűnő lett volna. A Zsolcai kapuhoz érkező tömeget így is meggyőzték arról, hogy ugyanúgy, mint július 30-án, az első lincseléskor, most is szabad folyást engedhet a dühének.

„A második tüntetésen még többen voltak, mindenki a rendőrség ellen vult. A rendőreink ott álltak a kapuban, fegyverrel a kezükben. Kérdezték tőlem: Szabadkai bácsi, most mit csinálunk? Lőjünk a tömegre? Erre azt mondtam nekik: meg ne próbáljatok löni! Rögtön itt, előttem ürítsétek ki a fegyvereket! Kiürítették a puskákat, én meg felemeltem az egyiket, és megmutattam a tömegnek. Ebből tudták, hogy nem lesz bántódásuk” – emlékezett Szabadkai Béla.

A jelenettel egyidejűleg egy munkásküldöttség, Dusek Lajosnak, a vasgyár kommunista párttitkárának vezetésével végigjárta a rendőrkapitányság épületét, hogy ellenőrizzék, nincsenek-e benn foglyok. Majd az épület ablakából Oszip István, Fekete István és a miskolci szovjet városparancsnok szólt a tömeghez – utóbbi szavait tolmács fordította magyarra –, de a szavak ezúttal sem csillapították az indulatokat.

„Rekedtre beszéltem magam, és meg akartam akadályozni, hogy ne történjek semmi. (!) Megígérték, hogy nem jönnek be a városba. Én megígértem, hogy eljárom a magyar kormánynál a letartóztatottak miatt... Azt mondtam, hogy minden munkás, aki nem bűnös, ki fog jönni. Azt mondták, senki sem bűnös, mert a bűnöst verték el... Kértem utasítást telefonon, és a telefonban azt mondta az egyik elvtárs, hogy talán be vagyok csinálva. Mentem a gyárba, az autóból is kidobtak, beszéltem nekik, de a tömeg azt mondta, itt nincs főispán, se atyáúristen, de az elvtársainkat hazavisszük... A vonat elé akartam dobni magam vetni, hogy megállítsam őket a vonattal, le akartam dobni őket a vonatról. Azt mondták, nem érdekel semmi, mi megyünk Miskolcra az elvtársainkat kiszabadítani” – idézte fel „közbenjárását” Oszip zavarosan és összefüggéstelenül az MKP KV augusztus 2-ai ülésén. Akármit is mondott Oszip és a többi helyi vezető a rendőrkapitányság „ostroma” előtt, a tüntetők figyelmen kívül hagyták. Felismerték ugyanis, hogy a rendőrök nem mutatnak hajlandóságot az épület megvédésére.

„Ne hallgassatok a vezetőségre, majd mi rendet csinálunk!” – szölt le a Duksek-féle küldöttség egyik tagja a harmadik emeleti ablakból, letorkollva a szónokokat, akik a jogos követelések teljesítéséről beszéltek, és arra, hogy mindenki térjen vissza a munkájához. »Adjátok ki Fogarasit, adjátok ki Boruzst!«, üvöltötte a tömeg. Csurgott rólam az izzadság, de csak akkor rémültem meg igazán, amikor lenéztem a kapu elé, az őrségre. Láttam, hogy az egyik tüntető odament az egyik rendőrhöz, levette a fegyvert a válláról, és lekezelt vele. Mi több: almát dugott a szájába, és azt mondta: »Inkább ebbe harapj bele!« Ezt jól hallottam, nemcsak láttam. Majd megfagyott az ereimben a vér: hát ezeknek a védelmére vagyunk bízva? Ugyanaz történt, mint két nappal azelőtt: a rendőrök fraternizáltak a tüntetőkkel. Aztán megkezdődött a roham, és még mindig nem értettem, mi történik. Lehet, hogy az őrség hagyja betörni a kaput? Engedik, hogy a tüntetők bejussanak? Páricsi Ernő már nem volt sehol, telefonáltam Glusak őrnagynak. Magyarul mondtam neki: jöjjenek, segítsenek, mert itt elszabadul a pokol. Erre azt felelte: ez magyar belpolitikai ügy, nem avatkoznak bele” – idézte fel Boruzs. Figyelmét elkerülte, hogy időközben Oszip István, Fekete István és az orosz városparancsnok tüntetően távozott a rendőrség épületéből, átengedve a terepet a tüntetőknek a zsidó rendőrtiszttel és a „félkarú nyomozóval” való leszámolóshoz. A feldühödött tömegben ekkorra már többségbe kerültek a dinamitkötegeket és csákányokat emelgető bányászok, akik úgy érezték, ütött a leszámolás órája.

A benyomulók elsősorban Fogarasit, „a zsidó rendőrt” keresték, vele akartak végezni. Nem világos, hogy ő miért nem csatlakozott a többi nyomozóhoz, miért rejtőzött el egyedül az épület szenespincéjében. (Talán egy „jóakarója” meggyőzte, ez a leghelyesebb, mert így nem sodorja veszélybe az elvtársait.) Üldözői a pincében találták rá, talán valaki megsúgta nekik, hogy hol keressék. Azt is beszéltek, hogy egy őrizetes prostituált mutatta meg a rejtkehelyét, de ez kevésbé valószínű. Tény, hogy a tüntetők rátaláltak és üldözőbe vették. Két lövést

adott le a pisztolyából, de a lövések célt tévesztettek, pontosabban az egyik egy cigánygyereket sebesített meg. Menekülni próbált, kiugrott a pinceablakon, az udvaron át berohant egy konyhába, de ott elfogták, és a karjánál fogva kivezetették. Az udvaron vascsővel fejbe ütötték, s amikor földre rogyott, bányászcsákányt vágta a tarkójába. A karját ugyanezzel a szerszámmal egy stráfkocsihoz szegezték, mely időközben, a nyitott kapun át behajtott a rendőrség udvarára. A kocsi a tömeg őrjöngése közben mintegy hetven métert vonszolta, miközben ütlegelték. Vagyis szinte pontosan úgy halt meg, mint két nappal előtte Jungreis. Később a testét kivitték az épület elé, mert lámpavasra akarták akasztani, de a tolongás miatt ez nem sikerült. Végül feldobták a vasgyár teherautójára, mely elindult vele, majd mikor a motorja meghibásodott, megállt. Ekkor újra ledobták a kövezetre, rugdalták és taposták.

Boruzs Lajos csak ezért került el ugyanezt a sorsot, mert őt csak azután keresték a tüntetők, miután már Fogarasival végeztek. Ő sem remélt védelmet a társaitól, ezért bevetette magát a fegyverszobába. Az ajtóval szemben felállított egy golyószórót, és elszánta magát, hogy a végsőig harcol az életéért. (Hasonlóan viselkedett dr. Flóhr Iván őrnagy, a közigazgatási osztály vezetője, aki a bűnjelraktárban rejtőzött el.) Boruzs később elbújt egy iratszekrényben, melyet az őt kereső tüntetők már átkutattak. Itt két óra múltán, csőre töltött pisztollyal a kezében, a hőségtől és az izgalomtól elájult, és kizuhant.

A tüntetőket, miután meglincseltek Fogarasit, és feldúlták a rendőrkapitányságot, végül egy orosz őrjárat oszlatta szét. Alig fél tucat katona csinált rendet a Zsolcai kapunál: mintha a munkások tudták volna, hogy amikor megjelennek az oroszok, szét kell oszolniuk. Ekkor szedték fel a kövezeetről Fogarasit, aki még élt, csak fél óra múlva, az Erzsébet kórházban halt bele a sebeibe.

A rendőrkapitányság elleni roham idején Jeckel Géza, a diósgyőri internálótábor parancsnoka szabadon engedte a foglyait, köztük szép számú volt nyilast. Valószínűleg ezúttal is parancsra cselekedett, ugyanis a második tüntetés szervezőinek érdekében állt, hogy a megmozdulás fasiszta jellegét kidomborítsák.

A megmaradt miskolci zsidók számára, akik már a „forintvédő” tüntetés hatására behúzódtak a lakásaikba, a nyilasok feltűnése tette nyilvánvalóvá, hogy visszatért a közelmúlt. „Közel laktunk a rendőrséghez, ezért bezártuk az ajtókat és az ablakokat, és vártunk. Hallottuk, amint a tömeg munkásmozgalmi dalokat énekelve közeledik, majd azt az ujjongást, amikor betörték a kaput, végül pedig az artikulálatlan üvöltéseket. Estefelé csöngettek. Egy Váradi nevű dinnyeárus állt ajtóban két társával, és a bátyámat, György Sándort kereste. Váradi 1944 novemberében Pesten elvitette őt a nyilasokkal, és ő ezt csak a véletlen szerencse révén élte túl. A felszabadulás után a bátyám feljelentette Váradit, akit később ezért és más gatteteiért öt évre ítélték. Szerencsére csak azt követelte, hogy a bátyám azon nyomban, írásban vonja vissza a feljelentést. Ezt a bátyám megtette, mire a nyilas eltávozott” – mesélte a Tel Avivban élő dr. Barta Júlia, az 1945 őszén, tucatnyi tanulóval újra indított, majd megszüntetett miskolci zsidó iskola volt igazgatónője.

Az 1946. július 30-ai és augusztus 1-jei miskolci megmozdulásokat a már akkor is hegemón helyzetben levő MKP igyekezett eltitkolni. Főleg az események „zsidó vonatkozásairól” nem lehetett beszélni. Amikor a miskolci hitközség temetkezési egyletében felmerült, hogy az 1929-ben református hitre áttért Fogarasi, akinek eredeti neve Frenkel volt, minthogy hozzátartozói erről nem rendelkeztek, a vallási törvények szerint kellene eltemetni, óriási botrány tört ki. „Beállított egy Pestről érkezett rendőrtábornok – alighanem Péter Gábor –, és közölte, hogy ha ragaszkodunk a zsidó temetéshez, olyan pogrom lesz Miskolcon, amelyet még nem látott a világ” – emlékezett a Hevra Kadisa egykori alkalmazottja, a Haifában élő Schwartz Klári.

Fogarasi Artúrt végül dízsorúttal, kommunista ceremóniával hantolták el. Ugyanakkor a kisgazda Futó Dezső „fasiszta terroristáknak” nevezte a Nemzetgyűlésben a pogrom végrehajtóit, és Antl Ödön, az FKgP zsidó képviselője hiába követelte, hogy hozzák nyilvánosságra az ügyben letartóztatottak névsorát és a nyomozás eredményeit. Ettől a rendőrséget felügyelő MKP elzárkózott, nem bocsátotta közre a miskolci lincselések nyomozati aktáit, önmagának tartotta fenn az események értelmezésének a jogát. Az fel sem merült, hogy a lincselőkkel szemben alkalmazzák „a demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védelméről” szóló, az MKP követelésére született 1946. évi VII. törvényt, melyet a kortársak már a meghozatalakor „hóhértörvénynek” neveztek.

Augusztus 1-jén a parlamentben botrány tört ki a miskolci lincselések miatt, melyet a *Nemzetgyűlési Napló* megörökített, de a sajtó egyetlen szót sem szólt róla. Lévy Zoltán (Magyar Szabadság Párt): „Méltóztassék ezt az ügyet a legkomolyabban felfogni, a legerélyesebb, leggyorsabb intézkedéseket megtenni, parlamenti vizsgáló bizottságot kiküldeni (*Úgy van! Úgy van! Élénk helyeslés a kisgazdapártban*), és ezen ügy háttérének megállapítására utasítani a belügyminiszter urat (*felkiáltások a kisgazdapárt és a szabadságpárt soraiban*): Mondjon le!, hogy a legerélyesebben, pártatlanul, sürgősen vizsgálja ki ezt az ügyet. (*Antl Ödön, FKgP*): A rendőrség ellen is folytassák le a vizsgálatot! Két rendőr is meg tudta volna akadályozni az egészet. (*Révai József, FKgP*) Igen, lóni a tömegre, ahhoz értenek! (*Nagy zaj. Az elnök csenget.*) Elnök: Patonay Elek képviselő urat illeti a szó. Patonay Elek (FKgP): T. Nemzetgyűlés! A magyar demokrácia a köztársaság megalakításával kormányunk egyik legnagyobb lépését tette meg. A köztársaság védelméről szóló törvény pedig ennek megőrzését van hivatva szolgálni. A magyar demokrácia tekintélyét megőrizni mindannyiunk feladata. A magyar demokrácia törvényeinek tiszteletben tartását és szolgálatát elmulasztani büntetlenül senkinek sem szabad. Annál megdöbbentőbb számunkra, hogy a magyar demokrácia törvényeit éppen a belügyminiszter úr szegi meg. (*Felkiáltások a kisgazdapárt soraiban*: Le vele! Mondjon le még ma!)”

A második miskolci lincselés után egy nappal, augusztus 2-án ülést tartott az MKP Központi Vezetősége. Ezen Rákosi Mátyás, a párt főtítkára és Oszip István Borsod megye főispánja, az események egyik szereplője értékelte a történeteket.

Az ülés jegyzőkönyve az egyetlen fennmaradt dokumentum, amely azt tükrözi, hogy az MKP valamiképp megpróbálta értékelni és értelmezni az év tavaszán jelentkező, majd a nyári hónapokban kulmináló antiszemita hullámot, amely számos vidéki településen atrocitásokba torkollott, és ennek politikai következményeit.¹⁹ Rákosi Mátyás 1946. augusztus 2-án a Központi Vezetőség ülésén az események értékelésekor konkrét tényeket, valóságos jelenségeket állított összefüggéstelen, logikátlan sorrendbe, s ezek alapján képtelen koncepciót vázolt fel. Beszélt a február 23-ai ózdi antiszemita tüntetésről, a szentesi rendőrkapitány, Lakos József meggyilkolásáról és a napokkal ezelőtt lezajlott miskolci lincselésekről. Ezeket az eseményeket egy olyan „ellenséges központ” művének mutatta be, melynek révén egyesek meg akarják hiúsítani az MKP által kezdeményezett, országos horderejű politikai törekvéseket. Kifejtette, hogy „a reakció ellentámadásba megy át”, mert „egy-egy jelentős lépésünk előtt vagy azzal kapcsolatban számunkra meglepő, váratlan és kellemetlen események történnek”. Rákosi említést sem tett a vérvád-hisztériáról, melynek első, nagyobb kitérése a kunmadarasi pogrom volt, holott a nyár folyamán a politikai rendőrségen még számoltak azzal, hogy a résztvevőit komoly „összeesküvés per” keretében vonják majd felelősségre. A KV-ülés jegyzőkönyve szerint Oszip István Borsod megye főispánja hasonlóan számolt be az eseményekről.

Az MKP képtelennek bizonyult arra, hogy értékelje és elemezze az 1946 tavaszán és nyarán jelentkező magyarországi antiszemita hullámot, és erre a kommunisták később sem tettek kísérletet. A pártvezetők elejtett megjegyzései arra utalnak, hogy a lincselések formájában is megnyilvánuló zsidógyűlölet „ősereje” megrettentette és lenyűgözte őket. Az antiszemitizmust a „népi életöszön” megnyilvánulásának tartották, rossz irányba tévedt, de alapjában véve egészséges indulatkitörésnek, mellyel rendkívül óvatosan kell bánni, de adott esetben, fontos politikai cél érdekében fel lehet használni. Ezt az álláspontot, melyet az MKP legfontosabb vezetői származásukra való tekintet nélkül elfogadtak, természetesen igyekeztek titkolni, tekintettel a Horthy-korszak antiszemitizmusára és a második világháborús népiirtásra, mellyel semmiképp sem vállalhaták közösséget.

Következtetni lehet arra is, hogy a rendőrség politikai osztálya egy ideig monstre pert tervezett a miskolci lincselések ügyében, a valóság teljes meghamisításával. Az első koncepcióról a *Világosság* augusztus 11-ei száma adott hírt. „Eddig negyven embert vettek őrizetbe a miskolci tüntetés miatt. Tömpe András rendőr vezérőrnagy közel egy hete folytatja a nyomozást Miskolcon a kilengések ügyében. Az már bebizonyosodott, hogy a felbujtók ismert jobboldaliak és a demokratikus pártokba befurakodott nyilasok voltak, akik hetek óta készülődtek aljas cselekedetükre. Különböző röpcédulákat nyomtattak a munkás-ság bujtogatására, amelyekben uszítottak a fennálló demokratikus rend ellen. Megállapították, hogy a felbujtók Budapestről kapták az utasításukat, és ezért az ügybe bekapcsolódott a budapesti rendőrség politikai osztálya is. Kiderült az is, hogy a fasiszta lincselők budapesti felbujtói több vidéki városban is

szerveztek hasonló tömegmegmozdulásokat, és így kívántak fellépni a demokratikus rend ellen. Miskolcon tovább folynak az őrizetbe vételek, és a Budapestre hozott tettesekkel együtt eddig 40 embert állítottak elő” – olvasható a *Világosság* 1946. augusztus 11-ei számában.

A kettős lincselés megítélésében nézeteltérés lehetett Tömpe András és Péter Gábor között – a „fővárosból irányított összeesküvést” valószínűleg az előbbi találta ki. Péter viszont inkább olyan miskolci személyeket kívánt bűnbakként elítéltetni, akiknek az ügyét a koalíción belüli harcokban fel lehet használni. Perre azonban végül nem került sor. A Budapesti Népbíróság Gálfalvy István vezette tanácsa ugyan 1947. január 13-ára, majd 31-ére kitűzte az ügy tárgyalását, végül azonban az összes gyanúsítottat, mintegy negyven embert tárgyalás nélkül szabadon engedtek. Már Rákosi 1946. augusztus 3-ai rádióbeszéde, melyből a *Világosság* augusztus 6-ai száma idézett, előre vetítette, hogy a két tüntetés résztvevőivel elnézően bánnak majd. „Ami Miskolcon történt, kísérlet volt a szanálás megzavarására. Ezt meg kell értenie minden munkásnak, aki azt hiszi, hogy a demokrácia és a jó pénz védelmére szolgált, amikor ilyen kilengésekre ragadtatta magát, és még tetézte ezt azzal, hogy a védelmére kelt azoknak, akiket a demokrácia törvénye felelősségre akart vonni.”

Augusztus 4-én délután Stöckler Lajos és más zsidó vezetők felkeresték Nagy Ferenc miniszterelnököt, aki haladéktalan intézkedéseket ígért. A kormányfó ezt követően határozott hangú nyilatkozatban ítélte el az antiszemizmust. A miskolci rendőrség teljes tisztikarát felfüggesztették, az állomány felét elbocsátották. A miskolci rendőrség augusztus 11-én hajnalban nagyszabású razziaát tartott „nyilasokat és nyugatosokat” keresve. Ennek során állítólag három-négy ezer embert igazoltattak, több lakásban találtak „reakciós” iratokat és fegyvereket.

A budapesti főkapitányság politikai rendészeti osztálya által lefolytatott nyomozás során több száz embert kihallgattak. A bántalmazások közvetlen elkövetőiként 12 főt (köztük egy nőt), felbujtóként további hat férfit adtak át az ügyészségnek. A budapesti Népujgyészség 1946 szeptemberében végül 35 ember, többségében vasgyári munkás és MÁV-alkalmazott ellen emelt vádat. Az ötvenoldalas vádirat igyekezett elmosni az esemény antiszemita jellegét.

A lincselők tárgyalását 1947. január 13-ára tűzték ki a budapesti Népbíróságon, de a tanácsvezető bíró betegségére hivatkozva kétszer is elnapolták. 1947. február 20-án valamennyi gyanúsítottat szabadlábra helyezték, amit egy áprilisban készült riport szerint a miskolci közvélemény megnyugvással fogadott. A helyi zsidókat megosztotta a hír: „Egyik részüket valósággal elkésérette a bíróság döntése. Mások viszont úgy vélekedtek, hogy ez az intézkedés valószínűleg lecsillapítja a város forrongó hangulatát, amely egyáltalán nem a letartóztatásban lévők ellen irányult. Sőt...” 1948. június 17-én a tettesek amnesztiában részesültek.²⁰

A Rejtő életét megmentő Boruzs Lajos majdnem olyan rosszul járt, mint azok, akik meg akarták lincselni. Közel két hónapig tartották fogva Budapesten,

ahová az augusztus 2-án Miskolcra látogató – és ott demagóg, de hatásos beszédet mondó – Rajk László gépkocsiján szállították fel. „Szadista kihallgatási módszereiért” bűnhődött előbb a katonapolitikai osztályon, majd a Markó utcában. Szeptember végén szabadult, de addigra kizárták az MKP-ból, és kitették a rendőrségtől. Végül Rajk László segítségével, akit sikerült meggyőznie az ártatlanságáról, visszakerült a testülethez, s Pesten dolgozott, többnyire adminisztratív beosztásban, korai nyugdíjazásáig.

A *Magyar Nemzet* tudósítója 1947 februárjában, a tüntetők elengedése előtt kérdezte Oszip Istvánt. A rövid időre felfüggesztett, majd állásába visszahelyezett kommunista főispán ezt válaszolta: „Miért piszkálnak egy ügyet, amikor végre elcsendesedett? Mit akarnak már megint tőlünk? Ami Miskolcon történt, nem volt pogrom, nem előkészített cselekedet volt. Az éhes emberek akaratlan dühkitörése volt. A bíróság majd dönt. Szerintem mindegyikük számára enyhítő körülmény, hogy félrevezették őket.” Oszip nyilatkozata már jelezte, hogy az MKP (majd az MDP, utóbb az MSZMP) egyszerűen nem akart emlékezni arra, hogy mi történt 1946 nyarán Miskolcon. Ezután, egy balul sikerült, de szerencsére halálos áldozatot nem követelő csepeli incidens után az MKP felhagyott a „forintvédő kampánnyal”. Az eseményeket „tabusították”, a párt el akarta felejtetni a kettős miskolci „népítéletet”, mely a magyar munkásmozgalom történetének egyik legnagyobb szégyene volt.

Az, ami 1956. október 26-án történt Miskolcon, a Zsolcai kapunál, azt bizonyítja, hogy az 1946-os nyári lincselések mégsem merültek feledésbe. Pedig a világ időközben teljesen átalakult. Rákosi Mátyás vezetésével kiépült az egypártrendszer, a „népi demokrácia”. A rendszer „feszített tervgazdálkodást” és kíméletlen terrort hozott Miskolcra is, majd mikor az utóbbi meggyengült, kirobbant a forradalom. Ez Miskolcon, mint ismeretes, az 1949-ben alapított, Rákosi Mátyás nevét viselő Nehézipari Egyetemen kezdődött, a diákok október 22-ei gyűlésével, és egészen a második szovjet intervencióig, november 4-éig tartott. A városközpontban végbement spontán lincselésnek kevés köze volt az egyetemisták forradalmához. Inkább azt a pszichológiai megállapítást igazolta, hogy „az elfojtott visszatér”. Mind az 1946. július 30-ai és augusztus 1-jei, mind az 1956. október 26-ai eseményekben kulcsfontosságú szerepet játszott a hatóságok, illetve a rendfenntartó erők elbizonytalanodása, feltűnő határozatlansága. Ezzel mintegy azt üzenték a tömegnek, hogy nem kell tartania a megtorlástól, kockázat nélkül kiélheti agresszív hajlamait. 1956. október 23-a után az állampárt, az MDP felbomlása, a rendfenntartó erők dezorganizálódása tette lehetővé, hogy a miskolci tömeg újra „népítéletet” hajtson végre.

Természetesen nem szabad elfeledkezni a tágabb összefüggésekről. Mindezekelőtt arról, hogy az 1956-os forradalom nem lokális jellegű esemény, hanem az egész országra kiterjedő, spontán indíttatású tömegmozgalom volt, melyet a kommunista egypártrendszer alatt végbement életszínvonal-romlás, a brutális terror és a nemzeti érzéseken esett sérelem együttesen váltott ki. 1956-ban

a tömeg elkeseredése, indulatai erősebbek voltak, mint tíz évvel azelőtt, és az egész megmozdulás az elnyomó kommunista rendszer, illetve annak erőszak-szervezete ellen irányult.

Az 1956-os lincselések kiváltó oka hasonlított a tíz évvel azelőttihez, és a helyszín is ugyanaz volt: a Zsolcai kapunál levő megyei rendőr-főkapitányság. Előtte, a téren, a fővárosból érkező hírek hatására és érzékelve a rendfenntartó erők elbizonytalanodását, emberek, zömmel gyári munkások gyülekeztek. Elterjedt közöttük, hogy az épületben forradalmárokat tartanak fogva úgy, ahogy 1946-ban a „forintvédő” munkásokat. A főkapitányságra újra beengedték a tüntetők küldöttségét, tagjai jelen voltak ott, még őrizetben levő felkelő szabadon bocsátásánál. Ez azonban, éppen úgy, mint tíz éve, csak fokozta a tömeg haragját. A tüntetők erős nyomást gyakoroltak az épületre, főként a kapura. Ekkor az események rossz irányba fordultak. Az őrség egyik tagja, Antal Zoltán törzsőr-mester sorozatot lőtt a kapu mennyezetébe, hogy megállítsa az embereket. Amire az épületben tartózkodó, pánikba esett államvédelmiesek tüzet nyitottak a téren összegyűltekre, és kézigránátokat dobtak a tömegbe. Három halott maradt a kövezeten, köztük két fiatal lány és egy idős ember. Az egyik lelőtt lány, „az alig 18 éves Grómusz Mária holttestét teherautón hordták körbe a városban, magasra szítva a gyűlölet hevét”.²¹

„A lövés nemcsak az épület előtt, hanem a főkapitányságon belül is óriási pánikot keltett, mindenki azonnal a tíz évvel korábban történetekre gondolt” – írja az események krónikása, Szakolczai Attila. Ő jegyzi meg azt is, hogy a pártvezetőség már előző nap, október 25-én tartott az 1946-os események megismétlődésétől, ezért is vitték ki az aznapi tüntetést az Egyetemvárosba. Vagyis a „minta-követő” lincselés benne volt a levegőben, és a baljós előérzet valóra vált.

A rendőrség vezetői kétségbeesetten keresték a kapcsolatot az újonnan létrejött forradalmi szervvel, a megyei munkástanáccsal. Azt remélték, így le tudják csillapítani a főkapitányság ostromára készülődő tömeget. A főkapitány bűnügyi helyettese, Gáti Gyula rendőr alezredes egy Miklós Zoltán nevű nemzetőr kíséretében kiment a kapun, át akart vágni a tömegben. A zsidó származású, egyenruhájára kabátot terítő rendőrtiszt állítólag a munkástanács valamelyik vezetőjét akarta odahívni, hogy vegye át a rendőrség és az államvédelem vezetését, és tárgyaljon a felizgatott tömeggel. De Gáti Gyulát a tömeg felismerte úgy, ahogy a malmosokat a diósgyőri villamos megállójában. Bár az őt kísérő nemzetőr megpróbálta elrejtetni Gátit egy közeli ház pincéjében, üldözői megtalálták, előráncigálták, és eszméletlenülre verték. Testét a gránátszilánkoktól megsebesült, majd egy agyonlőtt ló teteme mellé húzták. Gáti ekkor még élt, és arccal a ló vérébe fordulva fújta ki és szívta be a vért. A földön fekvő, haldokló férfit 30-40 ember vette körül: bűdös zsidózás közben köpdösték, vallotta az egyik szemtanú. Egy másik tanú szerint ennél sokkal többen voltak. Ordították, hogy ez nem magyar ember, zsidó, hazaáruló, tömeggyilkos, népgyilkos. Ezután Gátit nyakánál fogva egy teherautó mögé kötötték, hasonlóan, mint Jungreis Ernőt a társzekérhez. A zenepalotához vonszolták, és ott a megrongált

szovjet emlékműre akasztották. Volt, aki ezt kiabálta: „Itt hozzuk a magyarok gyilkosát!”

Nem állíthatjuk, hogy a tömeg, amely a leadott lövésektől és a rájuk dobott és felrobbant kézigránáttól felbőszült, eleve a „kommunista zsidókkal” akart végezni. Amikor Gáti Gyula kilépett az épületből, és szembe találta magát a tömeggel, a miskolciakon erőt vett az azonnali igazságtétel indulata. Ez volt a pillanat, amikor az 1946-os, addig elhallgatott lincselés mintája előkerült a tudatalattiból, a kollektív emlékezetből. Feltámadt az 1944 előtti nyilas propaganda hírhedt toposza, a „zsidó bosszú”. A bűnbakot Gáti Gyula személyében találta meg. Elterjesztették róla, hogy a revolveréből az ablakon át a gyülekező tömegre lőtt, de ezt semmiféle bizonyíték nem támasztja alá.

A tragikus történetben számos kérdés máig megválaszolatlan. Többek között az is, miért vállalkozott Gáti Gyula a reménytelen küldetésre? Miért hagyta el a rendőr-főkapitányság átmenetileg még biztonságot nyújtó épületét, és vonta magára a tömeg haragját? Nem lehet kizárni a lehetőséget, hogy rendőrtársai áldozatként kínálták fel a zsidó alezredest, és rákényszerítették, hogy hagyja el a főkapitányságot. Figyelemre méltó, hogy az első 1956-os lincselésre még a „miskolci Bastille” elfoglalása előtt került sor. Elképzelhető, hogy a rendőrség és az állambvédelem pánikba esett vezetői ugyanazt a sorsot szánták Gátinak, mint Fogarasi Artúrnak, a másik zsidó származású rendőrtisztnek 1946. augusztus 1-jén.

Gáti meglincselése, majd tetemének felakasztása után a tüntetők megostromolták főkapitányságot annak ellenére, hogy a védők kitzúzték a fehér zászlót. A benyomuló bányászok, bár felforgatták az épületet, és két rendőrtisztet (Ráduly József századost és Strelecz János hadnagyot) agyonverték, nem találták meg az időközben elmenekült parancsnokot, Kucsera László alezredest. Máig sem tudjuk, ki adott arra parancsot, hogy lőjenek a főkapitányság előtt gyülekező tömegre. Másnap, október 27-én kihozták a börtönből Antal Gyula rendőr törzsőrmestert, aki a kapuban először sütötte el a fegyverét. A megyei tanács ablakából az utcára dobták, majd agyonverték, és az ő testét is felakasztották a szovjet emlékmű talapzatára.

A Gáti Gyula meglincselésekor feltámadt, 1944-ből és 1946-ból ismert antiszemita indulatok vezettek rövideken újabb személy, Freimann Lajos meggyilkolásához. Ő egy Nemes nevű társával együtt nem csupán látta Gáti meglincselését és felakasztását, hanem felháborodottan el is ítélte azt. Hangosan kijelentette, hogy „ez borzalmas, amit tettek; ez állati, amit csináltak. Ezek nem emberek, ez vandalizmus”. Szavaival felhívta magára a figyelmet. Erre a társával együtt lezsidózták, mire visszamentek a szállodába, ahol laktak. De a tömegben ekkorra elterjedt, hogy ő a felakasztott Gáti bátyja. Freimann a szállodában fogták el a személyzet segítségével. A szovjet emlékműhöz hurcolták, majd a már halott Gáti mellé akasztották. Alsótestét lemeztelenítették: hogy lássák, körül van-e metélve, azaz zsidó-e. Az volt.

Függetlenül attól, hogy Freimann valóban gombkereskedő volt-e, ahogy az irataiban szerepelt, vagy sem, halálának körülményei egyértelműen a tömeg

„antiszemita fertőzöttségére” utalnak. És arra is, hogy a lincselő tömeg képtelen volt szembenézni Gáti Gyula meglincselésével. Az emberek „eltették láb alól” a nemrég elkövetett gyilkosság tanúját, bosszút álltak azon, aki az őrzöngésüket szembesítette az erkölcsi törvénnyel. Jellemző, hogy az október 26-án végrehajtott második lincselés miatt őrizetbe vett egyik elkövető 1957-ben, a rendőrségi kihallgatás során milyen kijelentéseket tulajdonított Freimann Lajosnak: „Megálljatok, piszkos magyarok, majd még sor kerül rátok!” Egy másik szerint azt kiáltotta, amikor a felakasztott Gátit meglátta: „Egyszer ezért még megszenvednek a magyarok!”

A 1956-os a lincselésekről a forradalom elfojtása után évtizedeken át nem lehetett nyilvánosan beszélni. Ugyanúgy, mint az 1946-os népítéletekről.²² És persze némaság övezte a miskolci zsidók deportálását, illetve a Létrástetón, Hejőcsabán és másutt, a máig sem azonosított helybeliek részvételével elkövetett gyilkosságokat is. Ezek a szörnyű történetek egy másik, nagyobb eseménysorozat „mellékszálaiaként” éltek csak a köztudatban, szerepeltek a visszaemlékezésekben. Mintha ezek az események nem is gyakoroltak volna befolyást arra, ami később történt a városban. A deportálás „a háború velejárója” volt, az 1946-os lincselések az inflációs nyomorból és a vérvádból fakadtak, és a miskolciak máig összekeverik őket az 1956-os „forradalmi kilengésekkel”. Az pedig, hogy ez a három történet valamiképpen össze is függhet, senkiben sem merült fel. Pedig a tragikus események nyilvánvalóan összefüggtek.

Nem tudjuk pontosan, hogy a miskolci lincselések és azokat „felvezető” antiszemita kampányok hogyan hatottak a kisebb településeken élő zsidókra. Félelmet tükröz egy Jánoshalmáról érkezett, 1946. augusztus 5-én kelt levél, amelyet a Magyar Izraeliták Országos Irodájába, Stöckler Lajos elnöknek címeztek. Szövegét minden kommentár nélkül, a miskolci lincselések epilógusaként közlöm.

Elnök úr!

Ön vezette a küldöttségeket – a miskolci tragikus ügyben – a Miniszterelnök elé. Önt tartom tehát a magyar zsidóság mai vezérének. Ezért intézem a soraimat Önhöz, Elnök úr!

Sajnos, úgy a miskolci, mind a számos azt megelőző esetek bizonyítják, hogy a zsidókat úgy a kiscgazda, mint a munkáspártok egyaránt gyűlölik. Az egyik félnél azt hangoztatják és plakatírozzák: „Halál a kommunistákra, halál a zsidókra!”. A másik félnél meg: „Halál a kiscgazdákra, halál a zsidókra!”

A zsidókat mind, mind gyűlöli, s kész azokat mind egy szálíg kiirtani, akár bűnös, akár ártatlan az. Már most a kérdés az: van-e, aki a zsidókat megvédi? Ugyebár – mint már sajnos tapasztalatból tudjuk – nincs. A nagy kérdés tehát: mitévők legyünk? Hagyjuk magunkat bárány módra leöletni, legyilkolni, agyonveretni? Ugyebár nem! Tehát mit?! Erre akarok felelni.

Nézetem szerint nincs más lehetőség, mint hogy a megszálló csapatok védelmébe helyezük magunkat. Ezt kérni kell tőlük. Itt már – vagyis Magyar-

országban – zsidónak élni nem lehet. Evvel, remélem, tisztában vannak a zsidók. Tehát innen el! Ki kell vándorolnunk. Engedje ki az orosz katonai hatóság a zsidókat az országból. Ne kelljen azoknak illegálisan innen kijutniuk. S míg a kivándorlás tart – s az, tekintve a palesztinai helyzetet, elhúzódhat 1-2 évig is –, addigra tartsa a Vörös Hadsereg megszállva az országot a mi megvédésünk szempontjából. Ezt a lépésünket előzőleg a magyar kormány tudomására kell hozni azzal a hozzátoldással: ők vagy nem akarnak, vagy nem tudnak minket megvédeni.

Elnök úr, ne hagyja magát ezen akciótól senkitől sem eltántorítani. De a magyar kormánytól sem. Ígéretükben bízni nem szabad, mivel hatalmuk nincs. Karhatalmuk – amint tapasztalhattuk – megbízhatatlan. Sőt, féltő, ha az oroszok elhagyják az országot, a karhatalom is ellenünk, zsidók ellen fordítja a fegyvert. S akkor az a kis maradék zsidóság is elpusztul mind egy szálig. Ezt összetett kézzel, birkatürelemmel bevárunk nem szabad.

Sokat, sokat gondolkozom tragikus zsidó helyzetünkön, de más megoldást, mint kérni a megszálló csapatok védelmét – nem tudok.

Hittestvéri üdvözlettel, kész híve

Reinhardt Mór
Jánoshalma²³

JEGYZETEK

- 1 Hermann Imre: *Az antiszemitizmus lélektana*. Budapest, 1990, Cserépfalvi, 101-102.
- 2 Lásd erről Szabó Tünde Judit: *A miskolci zsidóság története és demográfiája a kezdetektől a vészkorszakig*. Miskolc, 2011.
- 3 Idézi Randolph L. Braham: *A népiártás politikája, I-II*. Budapest, 2015, Park Könyvkiadó, I. kötet, 787.
- 4 Hozzáférés: http://mnl.gov.hu/mnl/bazml/hirek/kis_jozsef_felszabadulas_a_landsmann_gyilkosság_0
- 5 Kopácsi Sándor: *Életfogytiglan*. Budapest, 1989, Bibliotéka, 27.
- 6 Fekete Mihály: Emlékeim Rajk Lászlóról. *Kritika*, 1983/11, 14.
- 7 Idézi Ständeisky Éva: Antiszemita megmozdulások Magyarországon a koalíciós korszakban *Századok*, 1992/2, 291.
Megjegyzendő, hogy a kommunista aktivisták nem tudták kinyomozni, ki festette fel a jel-szavakat.
- 8 *Vasárnapi újság, az elhangzott rádióbeszélgetések szövege*. Budapest, 1989, Új idő kiadása, 124. Beszélgetés Fekete Sándorral.
- 9 Deutsch Lajos (Izrael) közlése.
- 10 PIL (Politikatudományi Intézet Levéltára) 274. f. 38. ö. e.
- 11 Pelle János: *Az utolsó vérvádak*. Az etnikai gyűlölet és a politikai manipuláció kelet-európai történetéből. Budapest, 1995, Pelikán kiadó, 214.
- 12 Varga F. János: A miskolci népiélet, 1946. *Medvetánc*, 1986/2-3, 297.
- 13 A Magyar Rendőrség Vidéki Főkapitánysága Politikai Osztályának összefoglaló jelentése, 1946. augusztus 30., 2. old. MTA-TTI irattára, B-VII/b-190. Továbbiakban: Jelentés.
- 14 Nemzetgyűlési Napló. A Nemzetgyűlés ülése 1946. évi augusztus hó elsején, csütörtökön, 709.
- 15 Jelentés 5.

- 16 Jelentés 6.
- 17 Nagy Ferenc az emigrációban már óvatosabban fogalmazott, bár a részletekre már nem emlékezett pontosan: „A tüntető tömeg kiszabadította a gyilkosokat, akik elpanaszolták, hogy az éjszakai kihallgatáson egy zsidó rendőrtiszt igen erőlesen bánt velük.” Nagy Ferenc: *Küzdelem a Vasfüggöny mögött*. Budapest, 1990, Európa, I. köt., 324.
- 18 *Nemzetgyűlési Napló*, 1946. augusztus 1. Lévy ekkor még az előző napi hírek alapján úgy tudta, hogy a lincselők Rejtőt is megölték.
- 19 Közli a *Társadalmi Szemle*, 1990/11, 78–86. Ständeisky Éva bevezetőjével.
- 20 Hozzáférés: http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=140:antiszemita-zavargasok-pogromok-es-vervadak-1945-1948&catid=16:esetek
- 21 Szakolczai Attila: *A vidék forradalma, I-II*. Budapest, 2001, 1956-os Intézet, I. kötet, 79.
- 22 A korabeli sajtó töredékesen és torzítva írt az 1946-os lincselésekről, csak 1986-tól kezdve jelentek meg róluk feldolgozások. Összesen: Varga 1986. Pelle 1996, 189–247; Ständeisky 2007, 159–173; Szabó 1995. Az eseményekről készült dokumentumfilm címe: *Kő a sírra*. MTV produkció, 1997. Rendezte Vitézy László.
- 23 ÚMKL (Új Magyar Központi Levéltár) XXXII-7-a d

